

Reprezentacije društvene moći i muzeji: Studija slučaja Zavičajni muzej Stjepana Grubera

Tadijanović, Anamarija

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:489668>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU
ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT
SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ KULTURALNOG MENADŽMENTA

ANAMARIJA TADIJANOVIĆ

**REPREZENTACIJE DRUŠTVENE MOĆI I
MUZEJI: STUDIJA SLUČAJA
ZAVIČAJNI MUZEJ STJEPANA GRUBERA**

DIPLOMSKI RAD

MENTOR:

Doc. dr. sc. NEBOJŠA LUJANOVIĆ

Osijek, 2020.

SAŽETAK

U ovom diplomskom radu će se istaknuti uloga muzeja u društvu i na koji način muzeji provode ili postaju odraz određene društvene moći. Objasnit ćemo što su ideologije i u kakvom odnosu su moć i ideologija, kako se odražavaju na muzeje i kako ideologija i moć doprinose stvaranju kulture i hijerarhije. Osvrnuti ćemo se na novu muzeologiju koja proučava reprezentacije unutar muzeja, te na koji način te reprezentacije utječu na okruženje i što se njima nastoji postići i koje skupine ili vanjski utjecaji stoje iza njih. Uloga muzeja je podijeljena na modernističku i postmodernističku ulogu gdje su istaknute određene sličnosti i razlike. Modernistički muzej je predstavljao instituciju znanja i ideologije koja se nametala od strane skupina koje su svoj položaj nastojale sačuvati ili poboljšati. Postmodernistički muzej i dalje može poslužiti u spomenute svrhe ali se definicija muzeja proširila. Razlog tome je prodor popularne kulture i što se kultura počinje promatrati kao nešto što proizlazi iz svakodnevice. Stoga se postmoderni muzej okreće publici i izranja iz vlastitog okruženja te nastoji pružiti posjetiteljima različita iskustva. Primjer kojeg će se posebno proučiti je županjski lokalni muzej Zavičajni muzej Stjepana Grubera.

Ključne riječi: moć, nova muzeologija, muzej, Zavičajni muzej Stjepana Grubera

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Anamarija Tadijanović potvrđujem da je moj diplomski rad
diplomski/završni
pod naslovom Reprezentacije društvene moći i muzeji: Studija slučaja Zavičajni muzej Stjepana
Grubera

te mentorstvom doc.dr.sc. Nebojše Lujanovića

rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanove.

U Osijeku, 22.09.2020.

Potpis

KAZALO

1. UVOD	6
2. POJAM KULTURE.....	7
3. IDEOLOGIJA I MOĆ.....	9
3.1. Moć.....	9
3.2. Ideologija	10
3.3. Ideologija kao sredstvo moći	11
4. NOVA MUZEOLOGIJA.....	15
4.1. Michel Foucault.....	16
5. MODERNISTIČKI MUZEJ	19
5.1. Muzej kao nositelj znanja	20
5.2. Izložbeni ansambli.....	22
5.3. Muzej u službi kolonijalizma	23
5.4. Muzej kao nositelj nacionalne ideologije i nacionalnog identiteta.....	24
5.5. Reprezentacija muzejske građe tijekom 20. stoljeća	28
6. POSTMODERNISTIČKI MUZEJ	31
6.1. Selektivna tradicija	32
6.2. Muzej kao informacijski sustav	33
6.3. Interaktivni muzej.....	35
7. ZAVIČAJNI MUZEJ STJEPANA GRUBERA	37
7.1. Zakon o muzejima u Republici Hrvatskoj	37
7.2. Nastanak i uloga Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera	38
7.3. Suvremena uloga Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera	41
7.4. Manifestacija „Kod konjarskih vatri“ i izložba „Zaljubi se u muzej“	43
7.5. River Jazz festival.....	44
7.6. Izložba „Ima jedan Graničar, boja mu je plava!“	44

7.6. Analizirani primjer, postmodernistička kontekstualizacija i ideološka implikacija	48
8. ZAKLJUČAK	50
9. LITERATURA	51

1. UVOD

U ovom diplomskom radu ćemo se osvrnuti na pitanje moći i njezine vidljivosti unutar muzejskog prostora. Muzejski prostor se može definirati kao mjesto gdje se reflektira društvo. Jedna od bitnih sastavnica društva je moć koja to društvo oblikuje, usmjerava i kontrolira. Stoga se moć ne mora promatrati kao negativna društvena pojava već ona može poslužiti i kao poticaj društvenih promjena i utječe na oblikovanje kulture i društvenog poretka. U tom slučaju muzeji postaju prostor širenja moći i znanja koje se nalaze u društvu ili ih nastoji popularizirati. Jedna od mogućih sredstava uspostavljanja boljeg položaja i moći određenih skupina je širenje određenih ideoloških mišljenja unutar društvene zajednice. Ideje dobivaju svoju moć kada su usmjerene prema aktualizaciji, odnosno, kada ih se provodi. Prema mišljenju teoretičara Michel Foucaulta, moć se jedino može provoditi, ali se ne može posjedovati. Ona dolazi od svuda i utječe na poimanje stvarnosti pojedinca i njegov identitet. Nalazi se u različitim znanjima, vjerovanjima i oblikuje društvenu stvarnost. U tom pogledu su se pojavile nacionalna ideologija (vjerovanje u zajedničko porijeklo jedne skupine na nekom prostoru) i kolonijalna politika (Zapadna civilizacija postaje polazna točka vrjednovanja ostalih kultura). Obje politike i vjerovanja su ostavile svoj trag unutar muzejskog prostora i pogodovala su određenim skupinama. Muzeološki pravac koji se bavi proučavanjem muzeja kao prostora u kojemu moć postaje vidljiva se zove nova muzeologija. Nova muzeologija je usmjerena na istraživanje reprezentacija unutar muzeja. Zaključak koji se istaknuo u suvremenom razdoblju je da dominantna liberalno-demokratska struja ne dopušta proučavanje društvenih nejednakosti.

Nova muzeologija muzejske uloge dijeli na modernistički i postmodernistički pristup definiranja uloga. Modernistički muzej je predstavljao autoritet znanja. Poslužio je i kao tehnologija za stvaranje ujedinjenosti i mjesto poduke o prihvatljivom ponašanju. Postmodernistički muzej može poslužiti u jednake svrhe kao i modernistički, ali se uloga muzeja proširuje i naglasak je stavljen na informacije, priču, nuđenje iskustva, ali i moguće tržište. U tom pogledu se postmodernistički muzej nastoji više okrenuti društvu i zajednici iz koje izrasta, umjesto da samo nameće različita znanja koja su pogodovala određenim skupinama. Kao studija slučaja izdvojen je lokalni muzej u Županji Zavičajni muzej Stjepana Grubera koji je integriran u svoju zajednicu i nastoji njegovati kulturno i društveno nasljeđe te zajednice, ali se ne zanemaruju i drugi utjecaji kao što je politika.

2. POJAM KULTURE

Kako bi smo mogli govoriti o muzejima i njihovoj ulozi u društvenom kontekstu i kontekstu društvene moći najprije trebamo definirati pojam kulture. Kultura je „pojam koji obično označava složenu cjelinu institucija, vrijednosti, predodžaba i praksi koje čine život određene ljudske skupine, a prenose se i primaju učenjem.“ (Hrvatska enciklopedija, 2019) E.B. Taylor u svojem djelu iz 1871., *Primitivna kultura*, kulturu opisuje kao odnos znanja, vjere, običaja, morala, zakona i umjetnosti. Ovdje se kultura ne odvajava kao duhovno ili simboličko značenje već je dio materijalnog, u smislu da ujedinjuje kolonizaciju, štovanje i obradu zemlje. Prosvjetitelji kulturu opisuju kao nastojanje čovjeka da nadiđe dosadašnje sklonosti kako bi mogao postati potpunim građaninom svijeta. Da bi se postalo građaninom potrebno je biti uljuđen. Stoga je kultura ovdje predstavljala tranziciju iz jednog poretka u drugi. Jedni su svoju kulturu i svoje nasljeđe uzdizali dok su drugi nastojali nasljeđa izjednačiti ili omogućiti raznolikost izdvajajući europsku kulturu kao posebnu što je kasnije smatrano rasističkim. Njemačka književnost se isticala kao europsku književnost stoga su pojedine skupine smatrale kako se samo ona može razvijati u pravom smjeru, u duhu građanske svijesti. Kultura se počinje shvaćati kao objava općeg duha koja na sebi nosi certifikat izvrsnosti. Onaj koji se ne uzdiže u tom pogledu ne može biti dio toga. U drugoj polovici 19. stoljeća socijalna antropologija kulturu opisuje kao kolektivan način života. Kasnije je došlo je do izranjanja različitih kulturnih tvorevina što je na kraju dovelo i do pojave kulturalnih studija. Ovdje se priznaje višeznačnost pojma kulture i njezine primjene (Hrvatska enciklopedija, 2019). Raymond Williams (2006:36) ističe kako je pojam kulture jedna od najsloženijih pojmova. Kulturu definira kroz tri kategorije: idealna, dokumentarna i socijalna. Idealna kultura je proces čovjekova usavršavanja koja su u skladu sa apsolutnim ili univerzalnim vrijednostima. Ono je univerzalno ljudsko stanje. Dokumentarna kultura je skup djela u kojima su zabilježene iskustva i misli ljudi. Socijalna kultura je poseban način života gdje se određena značenja i vrijednosti izražavaju u umjetnosti, mišljenjima, institucijama i socijalnom ponašanju. „Iako je kultura u središtu interesa kulturalnih studija, ona se ne promatra kao jedinstvena cjelina već unutar konteksta društvene moći gdje proizvodi neprestanu analitičku napetost kroz aktiviranje političkog unutar vlastitog diskursa.“ (Batina, 2009: 260)

Muzeje možemo postaviti u kontekstu socijalne kulture kao mjesta gdje se mogu pratiti društveni identiteti koji su označeni vremenom i prostorom (Batina, 2009). Mogu biti predstavnici kulture i ideologija određenih regija/nacija, predstavnica visoke kulture zapada ili mjesto odgoja i preodgoja u prihvatljivo društveno ponašanje. Danas dolazi do različitih

utjecaja koji prisiljavaju muzeje da se okrenu drugačijem načinu poslovanja i drugačijim interpretacijama. Zbog toga se često i postavlja pitanje što bi na kraju muzeji trebali biti, ili što bi muzeji trebali predstavljati. U današnjem vremenu velika se pažnja poklanja nastojanju da se definiraju uloge muzeja, prije svega potaknuto manjkom posjetitelja ali i zbog pojave novih kulturnih i političkih strujanja. Osim što je nekim muzejima zadaća prikupljanje i očuvanje baštine, zadatak muzeja je i prezentacija baštine i društvena uloga muzeja. Stoga su u središtu proučavanja i muzejske poruke i razlozi zbog kojih te poruke nastaju.

Muzeji su u svojim začecima predstavljali odraz visoke kulture gdje se veličalo znanje i tekovine tzv. zapada. Prikupljali su se artefakti koji svjedoče o postojanju nacija što je doprinijelo razvoju kulturnih institucija, nacionalnog identiteta i nacionalne pripadnosti. Zbog različitih vanjskih utjecaja i razvojem humanističkih i društvenih znanosti, pogled na kulturu i definiciju kulture se u velikoj mjeri mijenja i nadopunjuje te su se pojavili i definirali novi oblici kulture sukladno suvremenim potrebama kao što su visoka kultura, popularna kultura i masovna kultura. Zbog toga su se muzeji često nalazili u središtu rasprava i nastojale su se jasno definirati muzejske uloge zbog različitih definicija kulture i što bi muzeji danas trebale biti. Prodom popularne kulture i razvojem tzv. kapitalističkog i demokratskog društva, muzeji se našli na raskrižju te se postavljalo pitanje trebaju li muzeji biti predstavnici već ranije oblikovane visoke kulture ili bi se trebalo okrenuti nečemu novom. Zbog toga i svjedočimo raznolikosti muzejske tematike i pristupa publici jer jedna određena uloga muzeja ne zadovoljava široke društvene potrebe.

3. IDEOLOGIJA I MOĆ

Moć se u općem okruženju često promatra kao negativna pojava. U tom kontekstu se često povezuje sa podčinjavanjem, prisilom i nasilnom uspostavom dominacije jedne skupine nad drugom. No moć može biti i pokretač društvenih promjena što zahtjeva sposobnost stvaranja promjena u društvenom okruženju (Hrvatska enciklopedija, 2020) koje može ostati van vidljive prisile i dominacije. Bertrand de Jouvenela (1947), navedeno u radu Kalanja (2010), ističe kako je moć neodvojiva od društva te da je ona oduvijek upravljala ljudskim životima. Moć zahtjeva pokoravanje zbog nečeg ili u cilju nečeg. Kada se pokoravanje dogodi, moć je legitimna (Kalanj, 2010). Jedan od mogućih načina stvaranja privole i uspostave novijeg oblika društvenog ustroja, društvenih struktura ali i način za postizanje ravnopravnosti ili održavanja vlastitog položaja moći jeste poticanje ideja i vjerovanja. U tom kontekstu možemo govoriti o ideologijama kao sredstvom uspostave moći određenih skupina ili u svrhu ostvarivanja određenih ciljeva.

3.1. Moć

Moć možemo opisati kao sposobnost određenih skupina da nametnu svoju volju i kao sposobnost provođenja promjena u društvu (Hrvatska enciklopedija, 2020). Općenito se moć često uspoređuje sa vlašću. Iako se moć često isprepliće sa navedenom pojavnosti, one nisu istoznačnice te ih treba razdijeliti i moć sagledati kao opću društvenu pojavnost bilo da dolazi sa položaja vlasti ili se manifestira unutar svakodnevnih društvenih interakcija. Rade Kalanj (2010:191) zaključuje kako je problem moći jedna je od glavnih problemskih pitanja mnogih znanstvenih disciplina kao što su političke znanosti, pravne teorije pa i povijesne znanosti, antropologija i sociologija. Mnoge reprezentativne enciklopedije, udžbenici i vokabularna djela nastoje definirati i protumačiti osnovne pojmove sa područja društvenih znanosti pa tako i moć i njezinu problematiku. Moć postepeno počinje ulaziti u broje društvene i humanističke discipline kao središte proučavanja. Ono više nije pitanje političke sociologije već zadire i u druge teorije kao što su rasa i etnički odnosi, obitelj, ekonomska sociologija i druge discipline.

Kalanj (2010:194) u svom djelu *Ideologija, utopija, moć* sukladno provedenom istraživanju vezanom uz pojam moći zaključuje kako je sam problem moći suočen sa značenjskim pluralizmom te ih je podijelio u tri skupine: Demonško - mistično shvaćanje, realističko – pesimističko shvaćanje i reflektivno – analitičko shvaćanje. Demonško – mistično shvaćanje moći se odnosi na demonško mističnoj usporedbi vračeva, poglavara ili poglavica i vladara kao

parnjacima bogova. U ovom slučaju moć ima ovozemaljsku funkciju ali je njeno uporište natprirodno ili sakralno. „Ovozemaljska uprizorenja moći jesu zapravo manifestna uprizorenja svetosti i nadljudskosti.“ (Kalanj, 2010: 194) Ovdje može biti riječ o osobama koje imaju veliki i snažan utjecaj na društvenu zajednicu (vođe, lideri) koji posjeduju određenu „karizmu“ ili nadnaravne sposobnostima. Ivica Šola i Nikola Dogan (2014:39) objašnjavaju kako je takav dar ili karizma prema vjerovanju božanskog porijekla. Za primjer bih mogla izdvojiti egipatske faraone koji su bili, prema vjerovanju tamošnjih Egipćana, utjelovljenje bogova na zemlji. Faraonima, kao vrhovnim poglavarima i predstavnicima božanskog, su se odavale posebne počasti i zahvalnost. Realističko – pesimističko shvaćanje, kojeg Kalanja (2010:194) naziva i kritičko shvaćanje, je shvaćanje koje u potpunosti negira mistične ili demonske elemente moći i moć definira kao jedini realan mogući odnos među ljudima, društvenim grupama, nacijama i državama. „Bez nje se prihvaća dobrovoljno ropstvo ili se propada jer se ne shvaća njezina presudna individualna i kolektivna važnost.“ (Kalanj, 2010: 194) Kalanj (2010:194) navodi kako se moć neprestano mora uvećavati i dokazivati kako ne bi došlo do dekadencije individualne i kolektivne sudbine. Postoji i svijest o granicama, kvarljivosti i opasnostima takve moći. Svaki čovjek koji se domogne moći je sklon njegovom neobuzdanom korištenju sve dok ne dođe do određene granice. U slučaju refleksno – analitičkog shvaćanja Kalanj (2010:195) ističe kako je moć društvena činjenica za koju iz stajališta znanstvene analize i promatranja, vrijede ista metodološka i epistemološka pravila kao i za sve druge društvene činjenice. Ono je predmet objektivne znanstveno – sociološke analize. Bez obzira o kojoj se percepciji tj. shvaćanju radilo moć jednostavno postoji i legitimira se na različite načine, poprima različite oblike te je ona jedinstvena karakteristika svih ljudskih društava. Teorije moći izučavaju i ono što je različito i ono što je jedinstveno u raznim društveno – povijesnim realitetima moći. Ovaj rad je okrenut proučavanju uloge muzeja u kontekstu refleksno – analitičkog shvaćanja moći.

3.2. Ideologija

Da bismo mogli detaljnije objasniti odnos moći i ideologije, potrebno je objasniti što su ideologije. „Pojam ideologija u svom temeljnom, posve neutralnom smislu označava neki koherentni skup društvenih vrijednosti, vjerovanja i značenja (kakvi su primjerice katoličanstvo, socijalizam, vegetarijanstvo).“ (Lukić, 2010: 152) Ideologije djeluju kao razrađeni sustav ideja koje nastoje opisati, objasniti, protumačiti i opravdati položaj određenih skupina. Te skupine su nadahnute određenim vrijednostima i zagovaraju određeno povijesno djelovanje grupe ili kolektiva u cjelini (Kalanj, 2010:14). U djelu Rade Kalanja (2010) se

ukratko spominje nekoliko definicija ideologije različitih autora. Paul Ricoeur ističe kako je ideologija polemički koncept. Istodobno iluzija i stvarnost. Ne samo odraz već i dio društvene cjeline. Geertz ističe kako je ideologija faktor društvene integracije putem simbola, a za Webera je ideologija instrument političke legitimacije. Marx ističe kako je ideologija „lažna svijest“ unutar svojih različitih likova i funkcija, odnosno kao sustav simboličkih predodžaba koje odražavaju povijesno-dominantnu situaciju neke posebne klase, neovisno je li to predočavanje tlačiteljsko ili lažno. Hannah Arendt zaključuje kako je ideologija „logika jedne ideje“. Objašnjava kako ideologije tvrde kako poznaju tajne čitavog povijesnog razvoja – „tajne prošlosti, zamršenost sadašnjosti i neizvjesnost budućnosti.“ (Kalanj, 2010: 15) Ideološka mišljenja se oslobađaju od empirijskog osjećaja zbilje temeljenim na našim osjetilima i ističe onu „istinitu“ zbilju koja vlada sa skrivenog mjesta i koja se krije iza svega uočljivog (Kalanj, 2010). Althusser objašnjava kako su ideologije nužna pojava u društvu jer omogućuju opstanak pojedinca i skupine te je zbog toga i nužna svijest pojedinca (Lukić, 2010: 153). „Marvin Perry ukazuje na činjenicu da ideologija objašnjava stvari na jedan emotivno zadovoljavajući način i opskrbljuje svoje sljedbenike uvjerenjima koja im čine razumljivim društvo i povijest zadovoljavajući ljudsku žudnju za apsolutnim.“ (Lukić, 2010: 152)

Ideologije se često povezuju sa političkim ideologijama ali postoje i druge ideologije koje oblikuju kulturu i usmjeravaju društveno kretanje pa tako možemo govoriti i o književnim, modnim, nogometnim, navijačkim, urbanim, seoskim, regionalnim, rodnim, seksističkim, identitetskim, humanitarnim, tradicionalističkim, posttradicionalističkim, globalnim, nacionalnim, plemenskim, univerzalističkim, potrošačkim i drugim ideologijama. Mogu se susresti i izrazi kao što su američka ideologija, francuska ideologija, sovjetska ideologija itd. (Kalanj, 2010). Ono što ideologije nude jeste objašnjenje i opću sliku o svijetu te na taj način pripomažu da se ljudsko iskustvo organizira na jednostavnije načine. Zbog toga su ideologije organizirane u obliku jednostavnih i često iskrivljenih predodžbi kako bi poslužile kao navigacijsko sredstvo unutar društvenog i političkog okruženja (Lukić, 2010: 152).

3.3. Ideologija kao sredstvo moći

Kalanj objašnjava kako je ideologija „skup uvjerenja, ideja i projekcija preko kojih uže ili šire društvene grupe, socijalni, politički i kulturni pokreti izražavaju svoj društveni interes i teže uspostavi svoje hegemonije ili poboljšavanja vlastitog položaja.“ (Kalanj, 2010: 13) Jean Baechler (1976), navedeno u radu Kalanja (2010), smatra da je ideologija strukturirana na četiri

razine. Ona je najprije skup mentalnih predodžbi koja dolazi do izražaja unutar određenih socijalnih grupa. Drugo, karakterizira ju skup stanja svijesti koje su povezane sa političkim djelovanjem i na taj način organiziraju društveni život. Treća razina je objašnjenje kako ideologija postoji u sadržaju tj. da ne postoji tzv. „diskurzivni žanr“ koji bi mogao biti samo ideološki (Baechler, 1976, navedeno u Kalanj, 2010). I četvrto je kako ideologije nisu ni istinite ni lažne. „Ona je djelotvorna ili nedjelotvorna, koherentna ili nekoherentna, razrađena ili nerazrađena, normalna ili patološka diskurzivno – polemička formacija zahvaljujući kojoj neka strast, provodeći svoju moć, nastoji ozbiljiti neku vrijednost u društvu.“ (Kalanj, 2010: 36) Ideje dobivaju svoju moć tek onda kada su usmjerene prema aktualiziranju, odnosno kada se pretvore u ideologiju. „Ideje su potencijalna, a ideologije aktualizirana ili prema aktualizaciji usmjerena moć.“ (Kalanj, 2010: 14)

Ideologija se može gledati kao i istina koja je posredstvom moći zadobila izobličen karakter te kao takva izobličuje istinu ideja jer su ideologije u svojoj biti promjenjive. Znanstvene koncepcije su univerzalne sve dok ih se ne opovrgne. Ideološke koncepcije su partikularne i onda kada su prihvaćene. Sa znanstvenom moći započinje veličanje modernosti koja počiva na empirijskim istraživanjima i racionalnosti kao jedinog puta do istine. Ideološka moć se očituje kroz instrumentalnu upotrebu, zloupotrebu, interesu ili pobijanju tih načela. Politička moć koja je neodvojiva od ideologije uključuje vladavinu ljudima te joj je cilj poticati emocionalne reakcije i racionalne reakcije kod ljudi te ih na takav način potaknuti da slijede upute onih koji vladaju. U slučaju da takav način ne uspije, vladar bi mogao primijeniti silu ili čak likvidirati podčinjene (Kalanj, 2010). „Zato se i konstatira da je moć znanosti, bez obzira na posljedice, uvijek racionalna dok je ideološka moć, ma kako bila racionalna, vrlo često iracionalna pa ju se s toga ponekad povezuje s mitom i mitološkim načinom mišljenja.“ (Kalanj, 2010: 17)

U dvadesetom stoljeću kada se politika sve više odvaja od društvenog, ideologije dobivaju izrazitiju ulogu. Kao primjer jednog takvog procesa, Kalanj (2010:24) navodi preobrazbu klasičnog marksizma u lenjinizam koji se pretvorio u ideologiju „ruske specifičnosti“. Ideologije postaju mogući oblici i načini življenja i tvorci okruženja koji postaju predmetom znanstvenih istraživanja. Svi „izmi“ imaju svoje legitimno uporište u nekoj znanstvenoj paradigmi koje služe određenoj ideologiji kako bi ispunjavali svoje političke ciljeve. Primjer kojeg Kalanj (2010:26) izdvaja, a kojeg je opisao Boudon je evolucionizam koji može poslužiti ljevici kao oznaka za napredak i sve stadije napretka dok desnici ono može poslužiti kao oznaka selekcije onih najboljih i najsposobnijih jednako kao što je kršćanska religija služila za uspostavljanje moći u ime božje volje. Michael Mann (1986), navedeno u radu Lawsona

(2006), tematizira kako je ideologija upravo jedna od sredstava širenja moći. U mnogim svojim djelima tematizira zapadnu kulturu i dominaciju iste, te smatra kako sve dovodi do stvaranja američkog „imperijuma“. Mnogi njegovi radovi bave se i tematikom fašizma, etničkog čišćenja i carstva. Prema Mannu, fašizam je reakcija koja se dogodila unutar društva kao odgovor skupine koja reagira na krize unutar liberalno-demokratskog društva. Te skupine su isticale nacionalizam i radikalizaciju, što je dovelo do stvaranje paravojski i okupljanja onih koju su bili izrazito nezadovoljni svojim položajem ili su željeli više (Mann, 1986, navedeno u Lawson, 2006).

Unutar sociologije ali i drugih srodnih znanstvenih disciplina postoje podjele na određena razdoblja kao što su modernost i postmodernost. Prema Kalanju (2010:19) te doktrine su mogle prerasti i prerastale su u stereotipe kojima se znanstveno opravdavala nadmoć modernorazvijenih društava nad nerazvijenim, nemoderniziranim društvima. „Znanstvena i teorijska analiza modernizacije i postmodernizacije pretvara se u modernizacijsku i postmodernizacijsku ideologiju.“ (Kalanj, 2010: 19) Kalanj (2010:19) ističe kako sociologija može biti samo instrument učvršćivanja ideološke moći, ali da znanost kao sociologija ne može biti ideologija jer sociologija nastoji objasniti pojavnosti putem znanstvene metodologije i pravila proučavanja bez namjere da zadovoljava ičije potrebe čak i onda kada to radi. Možemo zaključiti kako znanstvena istraživanja trebaju ostati odvojena kako bi bila istinita. S druge strane, u postideološkom razdoblju se prema ideologija odnosi sa odbojnošću jer se smatra kako ideologije više ne postoje te da je ne moguće misliti u okviru nečeg čega više nema. Raymond Boudan (n.d.), navedeno u radu Kalanja (2010), objašnjava kako je ideja o kraju ideologije pomalo naivna jer se subjekt, bio on individualan ili kolektivan, uvijek nalazi u nekom društvenom položaju i to je sasvim dovoljno da ga se usmjeri prema određenom ideološkom stajalištu. „Ljudi mogu prihvatiti i slijedit neki skup ideoloških postavki bilo zbog položaja koji zauzimaju u društvu, bilo zbog manjkavosti znanja na koje se oslanjaju, ili pak zbog kulturnih dispozicija koje uvjetuju njihove stavove.“ (Kalanj, 2010: 23) Pojedinci i grupe imaju svoje razloge vjerovati u određene ideje koje nisu znanstveno utemeljene. Takav stav nije stran ni intelektualcima čija je uloga „čuvanje kritičkog duha.“ (Kalanj, 2010) Ideologije su neodvojive od društva i kao takve nikada neće nestati. Zaključila bih kako se društvene znanosti trebaju neprestano razgraničavati od ideoloških motiva kako bi zadržale svoju vjerodostojnost i istinitost o društvenim pojavama.

Modernistički muzeji su bili mjesta preklapanja ideoloških i znanstvenih „istina“. Tijekom 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća muzej se shvaća kao medij koji je služio u širenju

zapadnjačkih kulturnih i civilizacijskih obrazaca, dok se u drugoj polovici 20. stoljeća muzeje opisuje kao mjesta uspostavljanja različitih reprezentacija koje doprinose konstruiranju stvarnosti. Konstrukcija određene stvarnosti je pogodovala određenim društvenim skupinama stoga su muzeji vrlo često bili politički i ekonomski definirani. Najviše kritike prema muzejima upućen je od strane novijeg muzeološkog pravca pod nazivom nova muzeologija. Ovaj pravac se razvija kao politički diskurz koji na sebe preuzima proučavanje muzejskih predmeta te se pomiče prema samoj muzejskoj instituciji kako bi se utvrdila obilježja muzeja kao ideološkog aparata (Miklošević, 2014). Neke znanstvene discipline su isprepletene s muzejima kao što je primjerice povijest umjetnosti obzirom da je muzej jedan od glavnih institucija koja obznanjuje umjetničku vrijednost. Opća povijest, antropologija i, u manjoj mjeri, sociologija slijede logiku muzeja. Skupljanje, svrstavanje i izlaganje tematskih narativa osnova su modernističkih muzeja. Antropologija i povijest se najčešće služe ovakvim pristupom. Takav narativ unutar muzeja često je opravdavao i podržavao stvaranje i širenje nacionalnih država kao prihvaćenim oblikom društvenog uređenja. Ovakav pristup je opravdavao i kolonijalnu hijerarhiju kultura i skupina (Macdonald, 2014).

4. NOVA MUZEOLOGIJA

Nova muzeologija je usmjerena prema teorijskom i humanističkom propitivanju muzeja, a razvija se od 1980-ih. Okreće se proučavanju muzeja, kulture, politike i moći koje podupiru ulogu muzeja kao društvene, kulturne i obrazovne institucije te su, s obzirom na ulogu, muzeji podijeljeni u dva paradigmatička pravca – modernistički i postmodernistički pristup definiranja uloga (Miklošević, 2014: 24). Nova muzeologija je skrenula pažnju na pitanje reprezentacije, odnosno tko i kako pripisuje značenja i kako se neka značenja počinju promatrati kao točna ili ona koja se podrazumijevaju. Osvrnulo se i na određene akademske discipline i znanja koja nastoje proširiti. Stvorio se pravac u kojem se znanje, stalna potraga za znanjem i njegova primjena smatraju političkim djelovanjem. Predmeti se počinju promatrati sa stajališta šireg društvenog i političkog ozračja. Posebno su se istraživale razlike u etnicitetu, seksualnosti, spolu i staležu, a naročito vidljiva nejednakost u tim područjima. Ovaj segment se smatrao važnim jer su se značenja širila i van akademskog okruženja te su podržavale određene režime moći, a najčešće status quo. Kritika reprezentacije je bila usmjerena prema uočenom isključivanju određenih grupa iz javne sfere ili su u njoj marginalizirani. Najviše kritike su uputili postkolonijalni i feministički aktivisti koji su tvrdili da postojeći politički model (liberalno demokratski) ne dopušta preispitivanje suštinskih nejednakosti. Zbog djelovanja spomenutih grupa pojavila se potreba za politikom priznavanja koja se neće baviti samo građanskim pravima već i daleko složenijim i fundamentalnim temama kao što je, primjerice, marginalizacija (Macdonald, 2014).

Kritička pažnja je bila najviše usmjerena prema politici identiteta. Teorija identiteta podijeljena je u dva smjera: esencijalizam i antiesencijalizam. Prema esencijalističkom shvaćanju postoji univerzalna i bezvremenska bit sebstva koja se nalazi u svakom pojedincu. Antiesencijalizam identitet shvaća kao diskurzivne konstrukcije, a potkrijepljen je viđenjem jezika koji nema esenciju, stoga se zaključuje da reprezentacije grade svijet za nas, umjesto da reprezentacije odražavaju sliku svijeta. Muzej je u svojoj suštini institucija priznavanja i identiteta – odabire predmete o kojima će se brinuti i koji će ostati na čuvanje budućim generacijama. Možemo zaključiti kako muzeji imaju mogućnost izbora reprezentiranja određene stvarnosti i identiteta. U tom procesu odabira neki predmeti se afirmiraju dok se drugi odbacuju. Takav pristup se iskazuje u činjeničnosti, objektivnosti, uzvišenom ukusu i autoritativnom znanju koji se progovara kroz arhitekturu, organizaciju posla, načine predstavljanja i tumačenja. Zbog muzejske prezentacije predmeta različite skupine su pokazale negodovanje zbog načina na kojeg su predstavljeni na izložbama ili jer uopće nisu bili predmet

interesa muzeja što se prezentira kao da te skupine nisu postojeće, važne ili se o njima stvara slika koja nije u skladu sa njihovom istinom. Spomenute reakcije ipak govore o značaju prezentacije u muzejima i da se na njih ne gleda olako. Počinju se pojavljivati i zahtjevi da se određeni predmeti vrate domorodačkim narodima zbog određenih razloga. Postavlja se i pitanje na koji način se donose odluke o tome što će se prikazati i tko takve odluke donosi. S druge strane postojale su skupine koje su smatrale da političkoj korektnosti nije mjesto u muzejima i da ih se to odmiče od njihove prave namjene kao čuvara zajedničkog blaga, predstavnika visoke kulture i istine. Muzeji su se pronašli u središtu kulturnog rata zbog pitanja koliko je dopustivo i moguće da se jedni oblici znanja smatraju vrjednijim i važnijim od drugih (Macdonald, 2014). Teoretičar koji je najviše utjecao na novu muzeologiju kao pravac je Michel Foucault čiji rad je potaknuo razmišljanje o utjecaju muzeja i njegovom mjestu u društvu kao sjecišta društvene moći. Njegovo promišljanje prostora kao mjesta uspostave moći i odnosa moći je potaknulo istraživanje muzejskog prostora kao jednog od mjesta uspostavljanja različitih društvenih i kulturnih odnosa. Također je, zbog njegovog teoretskog propitivanja moći, potaknuta i kritika upućena muzejima i dovelo je do promišljanja reprezentacije muzejskih predmeta.

Nova muzeologija, kao noviji muzeološki pravac, je bio odgovor na nezadovoljstvo sa tradicionalnom muzeologijom koja se previše bavila muzejskim metodama, a premalo ulogom muzeja u društvu. Sukladno tome, nova muzeologija kao pravac zahtjeva otvorenost muzeja prema javnosti, interdisciplinarnosti i kritici (Babić, 2009).

4.1. Michel Foucault

Michel Foucault (1975), kako je navedeno u radu Peternai (2011), ističe prostor kao temelj za provođenje moći. U svojim radovima, Foucault se često dotiče određenih mjesta, odnosno prostora kao što su bolnice, zatvori, planovi grada itd. Foucault se od ostalih teoretičara razlikuje po tome što moć stavlja izvan države. Nadilazi tradicionalno mišljenje koje zaključuje kako se moć uvijek nalazi u zakonu ili nekakvom zakonodavnom autoritetu te ističe da moć uključuje odnos snaga ali da se moć ne može posjedovati. On opisuje moć kao djelovanje ili izvršenje tj. da je moć moguće samo provoditi i da ono nije samo odlika državnih aparata (Foucault, 1975, navedeno u Peternai, 2011). „Moć može biti sadržana i u drugim segmentima društva, a da ne izgubi na učinkovitosti.“ (Peternai, 2011: 371) Foucault osmišljava nove pojmove kao što su „biopolitika“ i „biomoć“. Objašnjava kako biomoć ili biopolitika predstavljaju novi način provođenja nadzora ili represije unutar države. Njihov karakter je

kulturno-represivni. Biopolitika je povećana briga države za opće blagostanje građana što uključuje: prevencija bolesti, briga o zdravlju pučanstva, opskrba hranom itd. i tu se očituje biomoć države (Foucault, 1975, navedeno u Peternai, 2011).

Foucault je u svom teorijskom proučavanju i promišljanju došao do zaključka kako postoji odnos između znanja i moći. Moć može utemeljiti i ojačati raznovrsna znanja vezana uz seksualnost, odgoj, obitelj, vojsku itd. što dovodi do sjedinjenja moći i znanja (Foucault, 1975, navedeno u Peternai, 2011). „Nekoliko je izraza znanja u funkciji provođenja moći među kojima su Scientia sexualis, psihijatrija, psihologija, kazneno pravo, demografija, znanstveno upravljanje proizvodnjom, pedagogija itd.“ (Peternai, 2011: 372) Iz svega se zaključuje kako su i znanosti o čovjeku neodvojive od moći jer je „znanje utkanu u moć, ali je i moć sastavnica znanja.“ (Peternai, 2011: 371) Subjekt više ne mora biti taj koji proizvodi moć, već moć može biti ta koja proizvodi subjektivnosti tj. čovjek se formira pod njezinim utjecajem. Uz pomoć znanja moć prodire u sve dijelove društva. „Moć je po svuda, ne zbog toga što sve zahvaća nego zbog toga što od svuda dolazi.“ (Peternai, 2011: 372) Foucault (1975), navedeno u radu Peternai (2011), ističe da bi moć trebalo prestati gledati u negativnom smislu, kao nešto što suzbija i potiskuje. Moć proizvodi stvarnost, a spoznaje pojedinca upravo ovise o toj moći. Foucault objašnjava kako moć može biti i produktivna, predstavlja odnos i provodi se kroz državna tijela ali da ono nije u vlasništvu tih tijela. Moć se provodi i kroz nasitnije razine državnih tijela i društva te vježbanje moći predstavlja strategiju, kako države tako i pojedinca (Foucault, 1975, navedeno u Peternai, 2011). „Mehanizam moći proizvodi različite tipove znanja koji se prezentiraju u ljudskoj aktivnosti i napretku, a znanje na taj način okuplja dodatnu snagu za vježbanje moći.“ (Peternai, 2011: 372)

Foucault (1975), kako je navedeno u radu Peternai (2011), ističe kako ne postoji moć bez otpora te da otpor nastaje kod same primjene moći. Tijelo se podvrgava „mučenju“ i prisiljava se na obavljanje raznih poslova. Ideologija i nasilje nisu jedini oblici koji pritišću tijelo ili pojedinca. Najbolji način podčinjavanja je direktan, fizički način koji ipak ostaje u okvirima nenasilja. Nisu potrebne znanstvene tehnike da bi se nekime ovladalo, ali je nužan određeni stupanj znanja kojeg pojedinac posjeduje. Razni aparati i institucije uvode moć u društvo, ali sama moć djeluje na mikrorazinama tog društva. Tijelo se izlaže raznim oblicima znanja kojim upravlja autoritet. Kazna i nadzor nalaze se izvan samog tijela te tijelo počinje izvršavati naredbe kako bi poboljšao svoj vlastiti identitet u određenoj zajednici. Da bi svoje zaključke potkrijepio, Foucault navodi primjer arhitektonskog zdanja pod nazivom Panoptikon. Svrha takvog zdanja je mogućnost neprestanog nadzora zatvorenih. Zgrada je napravljena u obliku

prstena gdje se u središtu nalazi toranj. Jedan prozor gleda prema tornju, dok se drugi prozor nalazi na mjestu gdje se omogućuje izvor svjetlosti. U sobe ili ćelije možemo smjestiti osobe nad kojima će se vršiti nadzor. Djelovanjem protusvjetla u ćelijama, sa tornja se može opaziti svaka osoba koja se nalazi u tim sobama (Foucault, 1975, navedeno u Peternai, 2011). Samo zato što nadzor nije vidljiv, ne znači da nekakav oblik kontrole ne bi mogao postojati.

Foucaultovo promišljanje moći kao pokretača promjena unutar određenih prostora pomoću različitih oblika znanja i kao sredstvo stvaranja subjektivnosti i identiteta je potaknuo razne teoretičare na sagledavanje muzeja kao jednog od prostora unutar kojeg može doći do različitih reprezentacija moći i gdje se, pod utjecajem moći, mogu oformiti različiti identiteti. Moć se promatra kao sila koju nije moguće posjedovati, nego se ona prilagođava, nalazi u različitim oblicima znanja i vjerovanjima, stvara društvene odnose i postaje uočljiva na određenom prostoru. Zbog uočavanja njezinog postojanja unutar određenih prostora, moć postaje stvarna pojava koja je podložna znanstvenim analizama.

5. MODERNISTIČKI MUZEJ

Muzeji su u svojim počecima zrcalili društvene odnose i epistemološke principe koji su bili karakteristični za ono doba. Od 15. do 18. stoljeća, aristokratske zbirke su bila mjesta sabiranja prirodnih i kulturnih predmeta, a ujedno su nosili simboličko značenje plemstva kao vladara znanja te je skupljanje predmeta doprinosilo njihovoj kulturnoj važnosti. Ovdje su se naročito isticale zbirke samih vladara i njihove obitelji. Pristup tim predmetima su imali samo bliski uzvanici koji su imali mogućnost posjedovanja sličnih zbirki. Ti predmeti su predstavljali znanje kojeg su mogli posjedovati samo privilegirani. Sa padom aristokracije krajem 18. stoljeća dolazi do mogućnosti formiranja muzeja kao moderne institucije, ovisno o kulturnim, ekonomskim i političkim specifičnostima. U tom pogledu se muzeji počinju u potpunosti otvarati javnosti (Miklošević, 2014).

U 19. stoljeću se počinje dijeliti muzejska građa na temelju prikupljenih predmeta i pod utjecajem različitih znanstvenih smjerova. Pojavljuju se specijalizirani muzeji poput antropoloških muzeja (etnografskih), povijesnih, prirodoslovnih itd. Do podjele je došlo i zbog usputnog razvoja znanosti, ali i zbog određenih utjecaja, naročito germanskog, te je došlo do podjele muzeja na tzv. „volkskunde“ i „völkerkunde“ muzeje. „Volkskunde“ je naziv za muzeje koje su predstavljale nacionalnu i europsku baštinu, dok je völkerkunde naziv za muzeje koje su predstavljale druge zemlje, odnosno kulture kolonija Zapada. „Europske države snažnih kolonijalnih tradicija težile su stvaranju globalne vrste antropologije, što je rezultiralo skupljanjem egzotičnih predmeta u europskim muzejima koji su u njih dopremani s istraživačkih ekspedicija.“ (Antoš, 2010: 11) Na ovaj način se razvila kulturna antropologija i etnologija koja je svoja istraživanja temeljila na dopremljenim predmetima iz „dalekih, egzotičnih“ zemalja koje su bile postavljene među neeuropske zbirke. Najprije je antropologija kolonizirano stanovništvo smatrala primitivnim i divljima, a zatim dalekim i egzotičnima. „Nije slučajnost da su etnološki i antropološki muzeji i njihova povijest nastali pod utjecajem i u sklopu prosvjetiteljstva, imperijalizma, kolonijalizma i postkolonijalizma.“ (Antoš, 2010: 11) Spomenuti muzeji su predstavljali etnocentrično shvaćanje gdje je europska kultura bila polazište vrednovanja ostalih kultura. S druge strane, nordijske zemlje su se okrenule folklornom istraživanju, a razlog koji ih je potaknuo na to je nepostojanje kolonijalnog carstva. Ta istraživanja dovela su do razvoja etnografskih muzeja nacionalnog karaktera tj. „volkskunde“ muzeja. Snažan utjecaj na njihov razvoj vršili su politički pokreti podizanja nacionalne svijesti i borba za stvaranje modernih država (Antoš, 2010).

S obzirom da su muzeji često bili pod direktnom upravom vladajućih, muzejske zbirke su bile usmjerene prema javnom i političkom interesu miješajući različite ideologije, popularne društvene narative i znanstvena istraživanja u svojim reprezentacijama. Muzeji su sudjelovali u razvoju određenih znanosti i pripomogli su u uspostavi znanstvenih metodologija onog vremena. Predstavljanje muzeja kao institucije znanosti je pomagalo uspostavljanju znanstvene moći u društvu. U poglavlju ideologija i moć ovoga rada, gdje se tematizira odnos ideologije, moći i znanosti, Kalanj tvrdi kako znanstvene činjenice moraju ostati odvojene kako bi bile istinite jer su ideologije u svojoj biti promjenjive i mogu se prilagođavati situaciji. Moderni muzej je predstavljao mjesto gdje su se ispreplitala ideologije i tadašnje znanstvene istine, ali je muzej predstavljao i mjesto gdje se znanost istovremeno razvijala i oblikovala i gdje su se znanstvene istine i društveni narativi komunicirali dalje. Stoga muzeji nisu bili samo odraz izvanjskih utjecaja nego su i doprinosili učvršćivanju određenih kulturnih oblika u društvo gdje je u središtu muzejskog rada bilo prikupljanje i klasifikacija znanja. Primarna uloga muzeja nije bila samo zabava u sklopu slobodnog vremena, već komunikacija znanja putem izložbenog materijala.

5.1. Muzej kao nositelj znanja

U 19. stoljeću i početkom 20. stoljeća, inovativnost i progres kao specifičnost kulturnog mišljenja su ulazili u sve dijelove kulturnog i društvenog života. Dominantni narativi su bili evolucijski narativ o progresu čovječanstva i znanstvenom razvoju. Na nacionalnoj razini se poticao narativ o političkom, kulturnom, gospodarskom i tehnološkom napretku države. Pod utjecajem spomenutih narativa građani su sami doprinosili vlastitoj civilizacijskog izgradnji. U 19. stoljeću, muzeji se počinju naglo širiti i razvijati kao institucija. Jedan od razloga je što se svijet počinje doživljavati kao slika što je dovelo do razvoja gledateljskih navika. Promatranje svijeta na takav način nije potican samo radi zabave već je za sobom donosilo i puno dublje značenje, a to je stvaranje organiziranog svijeta u kojemu se uči i koji se pomoću znanja razvija (Miklošević, 2014). Michel Foucault je u svom teoretskom promišljanju zaključio kako se znanje i moć isprepliću u društvu, međusobno se nadopunjuju i pretpostavljaju. Kroz muzeje se neprestano očitovala snaga društvene moći kroz stalno organizirano i kontrolirano znanje koji se temeljilo na muzejskom materijalu. Raspored predmeta u prostoru je bio od iznimne važnosti jer je kretanje i promatranje stvaralo poveznicu između vidljivog i vladajućeg. Takva se vrsta učenja naziva pedagogija hoda. Cilj je bio prenošenje znanja ali i uspostavljanje odnosa moći između onih koji prenose i onih koji to znanje primaju. Muzeji su u tom pogledu nastojali

komunicirati i učvrstiti poruke znanstvene moći u društvo. Kustos je predstavljao autoritet znanja i institucije i imao je znanstvenu važnost te je posljedično došlo do podjele na one koji proizvode znanje unutar skrivenih prostora muzeja i na one koji to znanje konzumiraju. Potrebno je napomenuti kako su muzeji bili ovisni o povijesnom znanju i predmetnom materijalu i prije nego dođu do muzeja. Muzej je djelovao kao medij prezentacije podataka koji je ovisio o vanjskim utjecajima, odnosno o snazi i odnosima van samog muzeja kao institucije (Miklošević, 2014). Kusto je sa svojim legitimnim znanjem komunicirao poruke u svijet kako bi posjetitelji imali što bolju sliku o cjelini stvari. S obzirom da je kustos unutar muzeja bio autoritet znanja, takav oblik autoriteta Denis Wrong naziva kompetentni autoritet. Kompetentni autoritet se očituje u stručnosti subjekta, odnosno vjerovanju u stručnost subjekta koji može, na temelju svoje stručnosti, odlučiti koji je način postupanja najbolji (Kalanj, 2010). Postoje tvrdnje kako su muzeji upravljali reprezentacijama zajednice i njihovim najvišim istinama i vrijednostima. Zbog toga su imali utjecaj u formiranju klasnog poretka, društvene svijesti i nastojali su doprinijeti uljuđivanju građana što nam svjedoči o postojanosti muzejskog autoriteta i moći. Cilj objave zbirke bila je prezentacija stvarnosti koja se mogla društveno i geografski proširiti. Iz tog razloga muzeji imaju mogućnost transformacije iz lokalnog u nacionalno pa i nadnacionalno. Takva mogućnost oblikovanja muzeja je koristila tadašnjim političkim potrebama što je pripomoglo procesu stvaranja država i kolonija (Miklošević, 2014). Možemo zaključiti kako su muzeji imali određeni utjecaj u oblikovanju poželjnog ponašanja i poretka u društvu.

Afirmiranje muzeja kao kulturne institucije se dogodilo zbog prikupljanja materijalnih predmeta koji su empirijski proučavani te su poslužili kao direktna poveznica sa prošlošću. Ti predmeti su interpretirani kao neposredan empirijski izvor koji svjedoči o određenim periodima u prošlosti. „Prikazivanje ljudskog i pred-ljudskog vremena, od geološkog i prirodnog do ljudskog, muzej je prezentirao novi poredak u svojoj suvremenosti – onaj koji se mogao iščitati iz fizičkih, vidljivih svjedoka.“ (Miklošević, 2014: 28) Na taj način se stvorila nova metodološka baza za izučavanje povijesnosti. S vremenom je znanstvena racionalnost uspjela ukloniti promatranje predmeta kao nešto egzotično i lijepo što je bio slučaj u ranijim razdobljima. Mogućnost izložbe da svijet čini vidljivim dogodio se poradi stvaranja znanstvene i političke sigurnosti (Miklošević, 2014). “Stoga muzeji nisu bili samo odraz izvanjskih događanja nego i sredstvo njihove produkcije i način na koji su znanstvene, povijesne, biološke i tehničke sigurnosti dobivale svoj objekt(iv)ni oblik.“ (Miklošević, 2014: 27)

5.2. Izložbeni ansambl

Moderne institucije su uspjele iznijeti van ono što se smatralo samo simbolom privilegiranih. Tony Bennett (1988,74) prostore u kojima se pojavljuje znanje koje je bilo dostupno samo određenima, naziva izložbenim ansamblima ili „the exhibitionary complex“. Izložbeni ansambl je institucija koja omogućava transfer materije iz privatnog okruženja koje je bilo dostupno samo određenim osobama, u prostor koji je javan, gdje se objekti podliježu reprezentacijama kako bi se stvorila baza za ugrađivanje znanja o postojanju moći i kako bi se ta moć komunicirala dalje u društvo. Takve institucije su muzeji, galerije, panorame, nacionalne i internacionalne izložbe, robne kuće i sl. (Bennett, 1988).

Kako je spomenuto u ranijem poglavlju, muzeji su bila mjesta gdje se moglo promatrati očitovanje društvene moći koja se provodila kroz stalno organizirano i kontrolirano znanje. Moć je unutar tih ansambala prikazana kao sila koja regulira i kanalizira za dobrobit svih ljudi. Kroz ansamble se prikazivalo kako se moć manifestira i kako njezin cilj nije samo zadavanje boli već da moć može koordinirati i organizirati poredak stvari i producirati mjesto za ljude u odnosu na poredak. Izložbeni ansambl su poslužili u svrhu stvaranja organizacije i koordinacije u društvu (Miklošević, 2014). Muzeji su omogućili discipliniranje pučanstva i stvaranje uobičajene skupine građana ili publike kroz odnose moći što se očitovalo u muzejskom prostoru. Michel Foucault osmišljava pojam heterotopije kao suprotnost utopiji, što označava prostore ili mjesta koja su vrlo raznolika, a gdje se reflektira društvo. Ta mjesta smještena su na rubovima društva i otkrivaju otuđujuću reprezentaciju epohe gdje se stvara određena simbolična slika tog društva. Stoga prostor uvijek treba promatra u kontekstu analize jer predstavlja mjesto gdje se moć obznanjuje i moguće ju je istražiti (Stanić, 2012). Muzeji se postavljaju unutar takvih mjesta, gdje se društvo reflektira ali gdje muzej može poslužiti i kao prostor za izazivanje društva na promišljanje drugačijih i nekonvencionalnih ideja. Muzeji su imali značajnu ulogu u oblikovanju kulturne imaginacije u vremenu modernizma stoga muzejima nije bio samo cilj stvaranje zabave već i prikupljanje materijala, klasificiranje i dijeljenje znanja. Osim svoje uloge u promociji znanosti i znanstvene moći i estetike, muzej je u velikoj mjeri djelovao kao političko mjesto. Muzeji su stoga, kroz izložbe, uvijek nastojali artikulirati ideje društva i subjekte unutar nje, stoga su često bili i mjesta reprezentacije moći koja je bila organizirana oko carstva i nacionalnog diskursa (Miklošević, 2014). Na taj način su muzeji bili i odraz tadašnjih dominantnih ideoloških narativa

5.3. Muzej u službi kolonijalizma

Predmeti mnogih neeuropskih zbirki su se počele skupljati mnogo ranije, prije nego su bile izložene. Britansko carstvo je u svoju zemlju donijelo brojne predmete iz cijeloga svijeta koji su bili čuvani od strane privatnih kolekcionari sve do trenutka kada su kolekcionari odlučili pokazati predmete javnosti. Na takav način su utemeljeni prvi muzeji i galerije. S vremenom dolazi i do drugačije interpretacije stečenog znanja. Određeni predmeti započinju predstavljati kolonijalno blago određenih skupina ili zemalja. „Skupljanje predmeta neeuropskih kultura doživjelo je svoju kulminaciju tijekom kolonijalne i imperijalističke politike nekih europskih zemalja.“ (Antoš, 2010: 16) Jedan od primjera bio je Kraljevski muzej za središnju Afriku u Belgiji kojeg je osnovao kralj Leopold II. gdje se uzdizala kolonijalna politika i kolonizacija što je bio novi pogled na muzejske zbirke (Antoš, 2010). „U 19. stoljeću su u većini etnografskih muzeja s neeuropskim zbirkaama bile prikazane koncepcije s informacijama o postojanju kolonijalnih država, njihovom domorodačkom stanovništvu i prirodnim bogatstvima.“ (Antoš, 2010: 12)

Trend kolonijalizma se nastavlja širiti Europom i počinju se otvarati kolonijalni muzeji. Kolonijalna politika nije zaobišla ni zemljame koje nisu sudjelovale u kolonizaciji drugih zemalja. Privatno udruženje u Njemačkoj je osnovalo vlastiti „kolonijalni“ muzej koji je uspio potaknuti vladajuće na osnivanje muzeja gdje bi se predstavljali predmeti iz različitih neeuropskih zemalja. Glavni razlog osnivanja muzeja je bila promidžba kolonijalne politike. U ovom slučaju možemo primijetiti kako muzej nije bio odraz već postojeće politike ili ideologije već i moguće sredstvo u službi provođenja određene politike ili vjerovanja. Vlada se zainteresirala za poticanje ideje o kolonizaciji među njemačkim stanovništvom (Antoš, 2010). Danas se radi o predmetima koji su od velike vrijednosti. Pojedini „kolekcionari“ su otišli i korak dalje, te dovoze osobe iz koloniziranih zemalja i prikazuju ih kao egzotičnima. Jedan od njih je i Carl Hagenbeck, osnivač zoološkog vrta u Hamburgu, koji je dovodio pojedince iz različitih kultura i dijelova svijeta i smještao ih u svom parku kao izložbene predmete. Uz osobe su se mogli pronaći predmeti koji su simbolizirali skupinu/pleme/etničnost kojoj su pripadali te su se u sklopu izložbe ti predmete i prodavali (Antoš, 2010) što se danas smatra rasističkim i neprimjerenim. S vremenom su direktori muzeja nastojali imati potpunu kontrolu nad prodajom etnoloških predmeta te su za sebe nastojali sačuvati samo najbolje izložbene primjerke. Direktori muzeja su s vremenom stekli monopol nad aukcijama i započinju ostvarivati međusobne veze sa drugim muzejima i među njima se stvorila suradnja i razmjena. Nastali su i načini vrjednovanja predmeta i osmišljena je politika nabave i prodaje tih predmeta.

Kolekcionari su pokazivali veliku želju za posjedovanjem visoko vrijednih predmeta koje nitko nema te se zbog njih i održavalo prikupljanje unikatnih primjeraka. Njemačka koja nije bila među kolonizatorima je uložila u stručnjake koji su prikupljali predmete, koji su prema njihovim vrjednovanjima bili visoke kvalitete, zajedno sa svim informacijama vezanim uz njih. Danas ti predmeti čine najvrjedniji fondus njemačkih muzeja, a njihov primjer su pratili Beč, Leipzig, Petrograd pa čak i New York i Washington. Započet je profesionalni pristup prikupljanja predmeta. Osim samih predmeta važna je postala i priča o tim predmetima kako bi izložci mogli imati ekonomsku i znanstvenu vrijednost. Takav pristup se održao sve do 1914. godine (Antoš, 2010).

Za vrijeme kolonijalizma skupljali su se predmeti koji nisu dolazili samo sa koloniziranih područja već i iz ratom pogođenih zemalja. Nakon što bi vojska okupirala područje, pozivali su se znanstvenici koji su vršili ispitivanje vrijednosti i značaja određenih predmeta. Posebno je organizirana bila britanska vojska koja je sve pronađene predmete prisvojila sebi i prikazala ih kao državno vlasništvo. Umjetničko blago je bilo rezervirano za elitne skupine i umjetnike dok su se ostali predmeti veličali u javnosti kao predmeti prikupljeni istraživačkim radom u egzotičnim zemljama. Intelektualni ciljevi ekspedicija su bili jednako važni kao i oni politički. Zbirke neeuropskih kultura su nastale pod tadašnjim utjecajem politike i vladara tj. pod utjecajem osvajačke i kolonijalističke politike. Zbog toga je Britanski muzej prvi najveći nacionalni muzej na svijetu (Antoš, 2010).

5.4. Muzej kao nositelj nacionalne ideologije i nacionalnog identiteta

Francuska revolucija je sa sobom donijela ideje nacionalizma, liberalizma i samoupravljanja te se počinje naglašavati značaj nacionalnog identiteta. „Pod utjecajem ranog nacionalizma pojavljuju se i „nacionalne“ institucije preko kojih će se prikazivati vlastiti identitet i nacionalna ideologija.“ (Antoš, 2010: 29) U 19. stoljeću počinje jačati proučavanje nacionalnih zbirki i običaja u svrhu jačanja nacionalne svijesti, koji je prije svega bio politički program nacionalnih udruga. No i prije samog prodora političkog pokreta u javnost, započet je razvoj nacionalnih muzeji u Češkoj, Mađarskoj i Danskoj. Nakon osnivanja nekih nacionalnih muzeja i drugih kulturnih obrazaca potrebnih za uspostavu nacije, dolazi do pojave nacionalnih udruga koje započinju sa promocijom ideja. U ovome trenutku muzeji postaju simboli jedinstva nacije i zajedničke kulture tj. jedan su od njihovih predstavnika. Dolazi do promišljanja i isticanja identiteta nacije. Zanimljivost je kako su plemićke i prve građanske elite pokrenuli

formiranje nacija te kako su oni u prvom redu bili opredijeljeni za određenu naciju, a tek kasnije svi ostali „ispod njih“ (Stančić, 2002), da bi se kasnije, u pojedinim zemljama, ta skupina promatrala kao „oni koji su na čelu monarhija i carstava“ koje je potrebno rušiti, a ne na čelu demokracije i nacije. Iz čistog razloga jer je na prijestolje došao netko drugi, netko tko je počeo stjecati dodatno znanje kroz institucije i školstvo kojeg je formiralo samo plemstvo te počinju zahtijevati vlastiti stupanj moći. „Uspostavom velikih centraliziranih država (već u vrijeme apsolutističkih vladara) nastaje jaka potreba nove poduzetničke klase da sebi osigura napredak: jasne i branjene granice vlastitog područja sa suverenosti koja se s apsolutnog vladara premješta na zajednicu koju iznutra povezuje: zajednička administracija, zajednički gospodarski sustav, zajednički standardni jezik, splet zajedničkih ideala i ciljeva, zajednički neprijatelj itd.“ (Šola 2001, 120 – 121) Muzeji su bili mjesto provedbe nasilne buržoaske revolucije (Šola, 2001). Moć postaje mjerilom nacionalne snage i identiteta. Do takvog oblika je došlo zbog rušenja monarhija nacionalnim revolucijama, gdje nije došlo do rušenja prijestolja već na prijestolje dolazi jedna cijela skupina. Formiranje i borba za društvo postaje krajnji cilj nacije gdje pojedinac ulaže sebe i osjeća se kao dio većeg kolektiva. Nacija u ovom slučaju postaje priznato tijelo. Sukladno tome svaki se postupak i odluka mogu opravdati sa rečenicama kako su odluke „donesene u najboljem interesu nacije“ ili da se sve događa u svrhu „zadovoljavanja društvene pravde“. Ovakvo postupanje sa vladavine naroda prelazi u vlast nad narodom gdje se veza ostvaruje na općim izborima (Jouvenel, 1947, navedeno u Kalanj, 2010).

Osnivanje muzeja na mjestu nekadašnje palače Louvre označio je prekretnicu u Francuskoj vladavini gdje je vlast aristokracije i monarhijsko uređenje prebačena na buržoasko društvo i građanstvo kao nositelje republikanizma. Muzejski prostor je označio prijelaz moći sa aristokracije na novo građansko društvo koje je formiralo državu. Državni muzej se oblikovao na temelju republikanizma, anti-klerikalizma i ratu. Postav u muzeju se stoga podijelio u dvije funkcije: prva uloga muzeja je bila elitistički hram umjetnosti, a druga namjena muzeja je bila instrument utilitarnosti i demokratske naobrazbe kao oblika aparat discipliniranja društva. Kulturni prostor je poslužio stvaranju prostora društvene homogenizacije i poticao je građane na dobrovoljnu samoregulaciju. Na taj način je muzej postao prostor poduke o prihvatljivom ponašanju gdje će se neugledni kultivirati i socijalizirati oponašajući srednju klasu. U Velikoj Britaniji, umjetnički muzeji su dobili ulogu oblikovanja više građanske klase na način da se u njima predstavljala granica između vulgarnosti i uglađenosti. Umjetnost se predstavljala kao put prema pronalasku duhovnog prosvjetljenja, a tako je ostalo sve do 70-ih godina 20. stoljeća. S obzirom da je u Britaniji bila snažna moć oligarhije, direktno isticanje republikanizma nije

bilo moguće, stoga su se osnivale različite filantropske, profesionalne i znanstvene skupine koje su slijedile model *gentlemanskih* kabineta. Na takav način su oformljeni prvi muzeji čija je prvotna uloga bila uzdizanje moći buržoazije te su oni imali pravo uživanja umjetnosti koja nije bila značajno popularna među radničkom klasom. S druge strane, prirodoslovni muzeji su uživali veliku popularnost među radnicima što su na kraju prihvatili i značajniji članovi društva jer se smatralo da je posjet muzeju poželjnija aktivnost od kockanja, opijanja i bavljenja političkim aktivizmom, a muzejski materijali su bili prikazani kao dio Božje kreacije. U Francuskoj je, prikazivanjem predmeta koji su bili dostupni samo odabranima za vrijeme aristokratske vladavine, prezentirana pobjeda nad tiranijom tako što je zabranjeno znanje sada postalo dostupno svima. Američki muzej je posebno njegovao simboliku ujedinjenosti i republikanizma i imao je status simbola građanstva. Muzej je stoga konstruirao građanina srednjeg društvenog sloja koji se morao znatno razlikovati od aristokracije (Miklošević, 2014).

Muzej je poslužio i kao nekakva vrsta tehnologije koja je stvarala sliku građana kao jednog bića, odnosno, poticala se ujedinjenost (Macdonald, 2014). U Americi je takav pristup u muzejima bio od velikog značaja zbog velikog broja imigranata koji su potjecali iz radničkih obitelji, a koje je bilo potrebno uljuditi, odnosno učiniti ih civiliziranima, a prije svega, i ujediniti (Miklošević, 2014). Bertrand de Jouvenel (1947), navedeno u radu Kalanja (2010), objašnjava da stvaranjem građanstva dolazi do stvaranja individualizacije koju je bilo potrebno ujediniti kako ne bi dolazilo do međusobnih sukoba. Osobnim interesima je bio potreban poredak i moć koja jamči postojanje. Stvaranjem institucija osiguravao se određeni stupanj sigurnosti opstanka unutar i van nacija. Objašnjava kako su revolucije samo prividno bile protiv tadašnje aristokratske moći i da su zapravo moći dale novu snagu. Navodi kako su se na takav način srušile zapreke koje nisu dopuštale njezin daljnji razvoj. Stvorila se iluzija o demokraciji koja predaje vlast određenoj skupini, odnosno predstavnicima demokracije. Predstavnička tijela predstavljaju skupinu koja brani određene interese ili ih nastoji održati kako ne bi došlo do mogućeg rušenja njihove moći (Jouvenel, 1947, navedeno u Kalanj, 2010). Kalanj (2010: 268) objašnjava da će se subjekt pokoriti ako se moć pokaže kao ona koja radi u njihovom najboljem interesu, odnosno u cilju općeg dobra, ali i tvrdi da „neovisno o tome kako se suverenitet poimao i karakterizirao, kao božanski, monarhijski, apsolutni, narodi, parlamentarni ili plebiscitarni, on je uvijek, polaganije ili brže, prije ili kasnije doživljavao izopačenje i dovodio do jačanja moći.“ (Kalanj, 2010: 268)

Prvi poticaj za skupljanje građe o narodnom životu i folkloru bio je prije svega politički, u sklopu konstituiranja nacije.“ (Antoš, 2010: 14) Prvenstvena uloga muzeja je bila oblikovanje

znanja koje pogoduje nacionalnim interesima. „U povijesnim muzejima odražavala se, a u mnogima je još uvijek tako, paradigma nacionalne povijesti od kraja 19. st. do 1970-ih koja je uglavnom rezultirala prikazom materijalnih svjedoka nacionalnih političkih događaja i odnosa sa drugim nacijama, ratovima, važnih državnih ličnosti, kraljeva i slično.“ (Miklošević, 2014: 32)

Glavnu ulogu u širenju i jačanju nacionalne svijesti imali su etnografski muzeji koji će se poslužiti seoskom kulturom kao bazom nacionalnog identiteta. U tim su se muzejima održavali, a i dalje se ponegdje održavaju, razni stereotipi nastali u 19. stoljeću, a to da je selo izvor autohtone narodne kulture, a da je grad mjesto prožimanja kultura i umjetničkih stilova (Maroević, 1999). Zbog jačanja nacionalizma dolazi do stvaranja regionalnih i zavičajnih muzeja čija je dužnost bila prikupljanje i prikazivanje narodne tradicije koja je zbog industrijalizacije bila pred izumiranjem. Etnografski muzeji su na sebe preuzeli glavnu ulogu nositelja nacionalnog identiteta i preuzimaju na sebe zadatak očuvanja narodne baštine kako ne bi došlo do njezinog nestanka (Antoš, 2010). U svrhu jačanja nacionalne svijesti, u Republici Hrvatskoj su naručeni brojni portreti važnih osoba koji su izlagana u nacionalnim muzejima (Miklošević, 2014). Jedan od značajnih uloga u formiranju nacionalne svijesti u Hrvatskoj sredinom 19. stoljeća je imao Narodni muzej. Baš kao i u ostalim europskim muzejima, prvotna uloga Narodnog muzeja je bilo zadovoljavanje nacionalnih ciljeva, a potom je uslijedila profesionalizacija. U razdoblju od 1835. do 1849., Narodni muzej je imao osnovnu i glavnu ulogu, a to je prikupljanje svega što se moglo povezati sa hrvatskom nacijom te je kasnije i otvoren javnosti. U razdoblju od 1846. do 1866. muzej postupno prerasta u priznatu kulturnu instituciju (Peić Čaldarević, 2000). Ti postavi dugo su stereotipno prikazivali idealiziranu sliku narodnog života i umjetnosti, najprije zbog naglog prodora industrijalizacije, a zatim i zbog održavanja nacionalne svijesti i nacionalnog identiteta (Antoš, 2010). Muzeji su financirani od strane države stoga je njihova uloga u promoviranju zajedničke kulture i zajedničkog nasljeđa bila stroga i značajna.

U europskoj etnologiji su postojala dva smjera istraživanja. Jedno je proučavanje pojava iz prošlosti, a drugo je društveni razvoj koji se trenutno događa, stoga su mnogi istraživači radili u skladu sa tadašnjim ideologijama, društvenim i političkim stajalištima. Takva podjela je dugo vremena utjecalo na postave u muzejima (Antoš, 2010). „Političke ideje i stavovi zadirali (su) u svjetonazore istraživača i nerijetko sami određivali ishod istraživanja.“ (Antoš, 2010: 15) U Njemačkoj se počinju prikazivati predmeti sa područja cijelog Njemačkog Carstva, što je upućivalo na teritorij koji toj naciji pripada i prije nego su granice direktno određene (Antoš,

2010). „Panskandinavski pokret“ je trebao ujediniti Dansku, Švedsku i Norvešku u jednu „nordijsku“ zajednicu, ali je 1905. pokret propao. Nešto kasnije se Norveška pripaja Švedskoj i dolazi do zajedničkog oblikovanja tradicije i tako dolazi do pojave Nordijskih muzeja kao oznakama zajedničke kulture. No njihovo stapanje u jednu zajednicu nije bilo moguće jer nakon propalog panskandinavskog pokreta, Norveška postaje samostalna, neovisna monarhija te je ta odrednica pripomogla u razvoju nacionalne svijesti norveškog stanovništva (Antoš, 2010). Ideologija nacionalizma pomogla je da se formiraju nacije na određenom prostoru i tim nacijama je omogućila razvijanje i isticanje vlastite kulture i njihove posebnosti.

5.5. Reprezentacija muzejske građe tijekom 20. stoljeća

Muzeji mijenjaju svoje uloge i poslanje tijekom cijelog 20. stoljeća ali i danas. Svoj ekstremni ideološki izraz doživljavaju u diktaturama fašizma i nacionalizma što je u današnjem suvremenom društvu promatrano kao negativna pojava. Muzejski predmeti time ne postaju samo primjer općeg znanja i prikrivenih ideologija nego postaju i direktno sredstvo manipulacije i preodgoja i naglo utječu na mijenjanje dosadašnjeg općeg mišljenja. Poruke prezentirane u muzejima su predstavljale odraz društvenog i političkog stanja. Njihov način komuniciranja s publikom se neprestano prilagođavao uvjetima kulturnog i ideološkog okruženja (Maroević, 1999).

U prvoj polovici 20. stoljeća dolazi do oslobođenja koloniziranih zemalja. Neovisnost tih zemalja je ovisila o postavljanju novih identiteta. „Prestanak europske političke, gospodarske i demografske hegemonije bio je poziv i na ponovno promišljanje i predstavljanje kultura.“ (Antoš, 2010: 15) Određeni pojedinci su se već u prvoj polovici 20. stoljeća zalagali za muzeje koji su oslobođeni od bilo kakve propagande ili bilo kojeg oblika diskriminirajućeg mišljenja. Smatrali su kako muzeji trebaju biti institucija koja će uključiti sve ljude i klase. Muzej je, prema njihovim mišljenjima, prije svega trebaju biti u službi istine, odnosno u službi ispravljanja bilo kakvih dezinformacija i nametnutih mišljenja. Muzeji su se tada definirali jednako kako su se definirali i u 19. stoljeću, a to je da su muzeji mjesta umjetnosti, znanosti i povijesti i njihove uloge su bile jasno definirane (Miklošević, 2014). Nakon prvog svjetskog rata muzeji u Poljskoj su u velikoj mjeri morali paziti što od svog fundusa izložiti. Zbog tadašnjih političkih i ideoloških razloga nisu smjeli izlagati predmete prikupljene u Sibiru i predmete židovske kulture kojeg su imali na pretek. Zbog političkih razloga je došlo i do zabrane istraživanja europske kulture (Antoš, 2010). Jedna od kritika upućena muzejima nakon

prvog svjetskog rata je što su određeni muzeji zanemarivali suvremenu umjetnost i umjetnike te su nametale prikazivanje djela i predmeta iz daleke prošlosti (Miklošević, 2014).

Nakon drugog svjetskog rata neke novonastale države se okreću nacionalnom prikupljanju građe u svrhu jačanja nacionalnog identiteta (Antoš, 2010). U Republici Hrvatskoj dolazi do potpune zabrane veličanja nacionalnog identiteta gdje je u sklopu novonastale Jugoslavije bila pod potpunom vladavinom socijalizma (Stančić, 2002). Neki drugi spisi svjedoče o slaboj zamijećenosti i važnosti muzeja tijekom 40-ih godina zbog nejasno definiranih uloga što je dovelo do konflikta u definiranju uloga muzeja između muzeja kao mjesta znanstvenog istraživanja ili muzeja kao mjesta edukacije. Američki muzeji se u potpunosti okreću primjenjivanju popularnih načina interpretacije građe. Jedna od razloga korištenja takvog pristupa je što se kultura počinje promatrati kao svakodnevno iskustvo ljudi i dio života. Nakon drugog svjetskog rata nastaju različite vrste muzeja, specijaliziranih za različite muzejske predmete i tematiku, stoga je bilo potrebno ponovno razmotriti definiciju i jasnije definirati uloge (Miklošević, 2014).

Tijekom 60-ih godina 20. stoljeća, sa prodorom popularne kulture, došlo je do drugačijeg poimanja muzeja i unutarnjeg postava. Pojavljuju se novi umjetnički izražaji poput happeninga, instalacija i videa gdje umjetnost više nije samo izlaganje statičnog materijalnog predmeta. Ujedno se umanjuje potreba muzeja kao sabirnog centra za originalne predmete. Muzeji se okreću predstavljanju različitih znanstvenih fenomena kroz eksperimente. Tada se muzej definira kao institucija koja prikuplja predmete od kulturne i znanstvene važnosti kako bi ih se moglo proučiti u svrhu edukacije i zabave (Miklošević, 2014). Američki muzej se 70-ih godina 20. stoljeća suočava sa tri problema, a to su moć, identitet i novac. Izvori financija postaju nesigurni jer država sve manje ulaže u umjetnost i kulturu i nameće se potreba za sponzorima. Pitanje moći se očitovalo u stvaranju jaza između profesionalaca i svih onih koji su željeli sudjelovati u radu muzeja i muzejskim aktivnostima s obzirom da muzeji, osim uloge kulturne institucije, čiji je naziv za sobom često vukao elitističke i političke konotacije, počinje biti i društvena institucija. Ujedno se muzej pronalazi i određenoj „krizi identiteta“ jer se postavljala pitanje prema čemu bi muzeji trebali biti okrenuti – ljudima ili predmetima. S druge strane, postavljalo se i pitanje uloge muzeja, odnosno je li muzej mjesto edukacije ili istraživanja i može li muzej biti oboje. Već se u ranijim razdobljima raspravljalo trebaju li muzeji biti prostor elitističke kulture (koja je ranije imala ulogu oblikovanja građanina) koja je već ranije jasno definirana i utvrđena ili bi muzeji trebali biti mjesta zabave i edukacije, odnosno mjesto koje izranja iz kulture u kojoj se nalazi i prati društvene trendove.

Zbog tadašnjih društvenih okolnosti i potreba dolazi do proširenja definicije muzeja te se muzej definira kao institucija u službi društva koja se bave sabiranjem, istraživanjem i komunikacijom predmeta kao materijalnih dokaza čovječanstva u svrhu proučavanja, edukacije i zabave (Miklošević, 2014). „Društvena i kulturna previranja, kao i institucionalno okretanje prema popularnom i društveno angažiranom utjecali su na stvaranje ideje muzeja kao važnog društvenog protagonista.“ (Miklošević, 2014: 39) Društvena uloga muzeja se očitovala kroz uviđanje kako muzej ne može zadovoljavati potrebe samo određenih skupina i to najčešće tzv. elitističke skupine posjetitelja, već se treba okrenuti različitim interpretacijama u kontekstu popularne kulture, odnosno u kontekstu u kojemu te interpretacije nastaju, kako bi posjetiteljima poruke mogle biti razumljivije. Istraživanja se moraju okrenuti stvaranju interpretacije koja će omogućiti realističnije prikaze. Takav način interpretacije vezan je uz društvenu odgovornost muzeja i daje mogućnost demokratizacije kulture što dovodi do jednakih (ili barem približno jednakih) kulturnih mogućnosti (Miklošević, 2014) gdje se jedno znanje i jedna skupina ne bi doimale dominantnije spram neke druge. U etnografskim muzejima se zbirke počinju prikazivati dokumentarno, više kao prikaz načina preživljavanja određenih kultura i svjedočenja o njihovom postojanju. Zbog statičnog prikazivanja muzejskih predmeta iz prošlosti došlo je do stvaranja dojma nostalgčnosti (Antoš, 2010). Ideologije se unutar određenih etnografskih muzeja prestaju nametati direktno.

U međuvremenu se razvija i turizam i turistička ponuda i postavljalo se pitanje što bi muzeji mogli ponuditi novoj publici. Odgovor se pronašao u postavljanju originalnih, autentičnih dijela tj. remek-djela umjetnosti koji se mogu vidjeti samo u određenom muzeju, te tako muzeji počinju dobivati na prepoznatljivosti (Antoš, 2010). Umjetnička djela, koja su bila namijenjena samo elitnim krugovima, postaju novi razlog za posjećenost i brendiranje muzeja što je utjecalo na njihovu svjetsku važnost i turističku ponudu te se otvaraju tržištu i publici. Popularizacija određenih remek-djela je pridonijela i važnosti pojedinih zemalja, a tržište se počinje širiti i na kulturne institucije te naglasak počinje biti i na mogućoj zaradi.

Krajem 1980-ih, padom Berlinskog zida, „odigran je zadnji čin u dugotrajnom procesu oblikovanja nacionalnih država na području srednje Europe.“ (Antoš, 2010: 15) Slom komunističkog sustava je doveo do ponovnog promišljanja nacionalizma čime je započelo i ponovno propitivanje uloga muzeja, posebice u postsocijalističkim zemljama. Dolazi i do sve većeg broja imigrantskih skupina, stoga je pred muzeje postavljen i novi izazov predočavanja kulture. Muzeji se, umjesto nostalgčnom predočavanju predmeta iz prošlosti, okreću mogućem dijalogu među kulturama (Antoš, 2010).

6. POSTMODERNISTIČKI MUZEJ

Postmoderni muzej se nije znatno izmijenio od svojih prethodnih uloga u kontekstu prilagodbe uloge muzeja dominantnim narativima, ideologijama i skupinama, ali je došlo do određenih dodatnih inovacija u pogledu reprezentacije i načina komuniciranja muzejskih poruka u društvu. Maroević ističe kako će muzeji i dalje imati svoju političku i društvenu ulogu. „Oni će u svojem ideološkom spektru i dalje služiti državi ili moćnim slojevima društva dokle god će ti mehanizmi društvenog života i njegove strukture postojati i biti potrebni ljudima.“ (Maroević, 1999: 63)

Muzeji danas mogu predstavljati svijet imaginarnog, gdje dolazi do preklapanja virtualne stvarnosti sa onim izloženim i opipljivim što čini muzeje zanimljivijim i pristupačnijim široj publici ali i utječu na poimanje stvarnosti. Simuliranom stvarnošću je lako manipulirati te je moguće stvaranje određene slike o prošlosti i sadašnjosti. S obzirom na interpretaciju muzejske baštine danas, interpretacija se dijeli na semiološki, postmoderni, strukturalistički i kulturološki aspekt. Mnoge znanstvene teorije utjecale su na muzejske postove današnjice, kao što je primjerice teorija relativnosti. Istraživanje različitih slojeva značenja otvorilo je vrata multikulturalizmu. Elektronske mreže prebacuju materijalnu kulturu u onaj virtualni i stvaraju posebne učinke (Maroević, 1999).

Svijet postaje jedinstvo raznolikosti, u susretu sa drugim kulturama, stilovima života, oblačenjima i različitim mišljenjima, zbog komunikacijskih tehnologija i sve veće prometne povezanosti. Jedan oblik kulturne vladavine se postepeno gubi i dolazi do miješanja i sukobljavanja različitih kulturnih obrazaca. Kontakt sa novom tehnologijom otvara vrata u nove svjetove ali i stvara značajnu odvojenost među kulturama. Nerazvijeni postaju resurs razvijenima, dok se razvijeni brže razvijaju. Dominacija informacija i jednostavnost njihovog pristupa polako zamjenjuje potrebu za direktnim iskustvom materijalnog predmeta što se u velikoj mjeri odražava na muzeje. Kao odgovor na nastalu situaciju, muzeji se počinju služiti virtualnim simulacijama i računalnim tehnologijama (Maroević, 1999). Muzeji će uvijek služiti uspostavi i očuvanju identiteta neke zajednice i interpretirati će svoju baštinu u skladu sa nekom novom sadašnjosti i mogućom ideologijom. Sve što se dogodilo je da su se muzeji prilagodili novim tehnološkim i društvenim zahtjevima. Virtualni svijet može pripomoći kreiranju multikulturalnosti i univerzalnosti, a na muzejima je da spoje ono virtualno i opipljivo. Kombinacija sadašnjeg stanja i odlazak u neka prošla putem multimedije je omogućilo

muzejima novi kontakt s publikom. Slike improvizirane prošlosti moći će poslužiti u ideološkom shvaćanju nove sadašnjosti (Maroević, 1999).

Devedesetih godina 20. stoljeća nastao je i „osjećaj da su kulturni identiteti malih naroda ugroženi zbog globalizacijskih procesa.“ (Antoš, 2010: 7) Posebice je to bio slučaj u postsocijalističkim zemljama gdje je tek započela ideologija nacionalizma tj. još jedna pokret poticanja nacionalne svijesti. Današnji muzeji su, potaknuti globalizacijskim procesima i stalnim društvenim i političkim promjenama, u potrazi za novim ulogama i pristupom. Osim utjecaja globalizacije i novih tehnologija, muzeji u Europi su pod pritiskom stvaranja europskog ozračja. Za primjer možemo istaknuti Muzej europske kulture i Muzej europskih i mediteranskih civilizacija (Antoš, 2010). „Takvo je shvaćanje osobito izraženo i u postsocijalističkim europskim zemljama koje svoj nacionalni identitet žele prikazati na temelju posebnosti i sličnosti s ostalim europskim narodima.“ (Antoš, 2010: 9) Jednak pristup se primjenjuje i u Republici Hrvatskoj.

Unutar postmodernih muzeja dolazi i do spajanja starih i novih muzejski obilježja. Stara obilježja su informacija, izlaganje, predmet i mišljenje koji se spajaju sa novim pristupom, a to su iskustvo, stvaranje scene, priča i osjećanja (Miklošević, 2014). Osim objektivnog doživljaja muzejskih predmeta važnim postaje i subjektivni doživljaj muzejskog materijala i pobuđivanje emocija što dovodi do stjecanja iskustva. Dodala bih da može utjecati i na poimanje identiteta ako je u pitanju isticanje određenih povijesnih obilježja koje mogu doprinijeti stvaranju osjećaja ponosa među posjetiteljima koji pripadaju određenoj kulturi, regiji ili zavičaju kako bi se održala svijest o pripadnosti određenoj skupini ili naciji.

6.1. Selektivna tradicija

Muzeji i dalje primjenjuju prikazivanje prošlosti i obrađuju trenutne pojave ali na pomalo drugačije i inovativne načine, povezujući lokalno i globalno što se danas pokazuje uspješnim pristupom. Ovakav pristup prikazivanja veže se uz selektivnu tradiciju (Batina, 2009). Kao što smo već ranije spomenuli, muzeji imaju mogućnost transformacije iz lokalnog u nacionalno, pa i nadnacionalno što pomaže muzejima da se prilagode društvenim, kulturnim i političkim situacijama u određenom vremenu. „Selektivna tradicija usko je povezana uz društveni razvoj kako u procesu povijesnih mijena tako i u suvremenom sustavu interesa i vrijednosti gdje konkretna društvena situacija utječe na „suvremenu“ selekciju.“ (Batina, 2009: 259) O tome što će biti odabrano za izložbu može ovisiti i o brojnim interesima uključujući i one klasne pa tako

kulturne institucije mogu postati i oruđem, odnosno strategijom moći (Batina, 2009) što nikada nisu prestale biti. Tradicionalni muzeji su služili vladajućoj klasi kao oblik strategije uspostavljanja moći. Suvremeni muzeji postepeno sve više djeluje kao oblik društvene intervencije kako bi se omogućio opstanak stvorenog identiteta i kako bi se prezentiralo kolektivno pamćenje. „Ako su u svojoj slavnoj prošlosti muzeji služili uzdizanju i glorifikaciji elite i produciranju krutih znanstvenih informacija, suvremeni muzeji imaju poslanje da sve prikupljene informacije koje se mogu iščitati iz prošlosti dokumentiraju, obrade i komuniciraju dalje u društvo te da na taj način sudjeluju u razvoju i postanu produktivna, vitalna snaga društva.“ (Batina, 2009: 259) Uloga muzeja nije samo afirmacije kulture već i moguće uspostavljanje boljeg i kvalitetnijeg životnog prostora (Batina, 2009) što se može povezati sa trendom društvene odgovornosti muzeja potaknutom prodorom popularne kulture. Etnografski i povijesni muzeji su suočeni sa novom odgovornošću jer predstavljaju memoriju društva, te je na njima ostavljeno što će ove generacije pamtiti, a što buduće. Današnji muzeji preuzimaju zadatak da prikupe materijale koji predstavljaju današnje društvo, da te materijale prezentiraju i da ga sačuvaju (Antoš, 2010) kao dio civilizacijske, kolektivne ili lokalne baštine. Zadatak muzeja više nije samo prikupljanje i komunikacija predmeta prema lokalnoj zajednici, nego se i daje mogućnost muzejima da se šire i van vlastitog okruženja i komuniciraju svoje znanje što većem broju ljudi. Širenje muzeja van lokalne domene u skladu je sa suvremenim političkim trendovima (Antoš, 2010), bilo to u svrhu ostvarivanja međunarodne suradnje i povezanosti ili u svrhu ostvarivanja nacionalne suradnje i razmjene među određenim dijelovima države. Razmjena muzejskog predmeta postaje pozitivno viđen trend.

6.2. Muzej kao informacijski sustav

U suvremenim muzejima u prvi plan dolaze informacije o predmetu i počinje prevladavati mišljenje kako su informacije upravo ono čime se muzej najviše bavi (Miklošević, 2014). „Zbog toga se daje naslutiti kako su predmeti važni i vrijedni zbog kulturnih značenja i stvarnih ili imaginarnih priča za čiju konstrukciju mogu poslužiti, što od nekad čistog muzejskog predmeta sada čini simbiozu artefakta i informacija.“ (Miklošević, 2014: 47) Predmeti poprimaju različita ekonomska, politička, kulturna i društvena značenja i postaju svjedokom šireg društvenog okruženja. Potiče se istraživanje i komunikacija informacija o predmetnoj stvarnosti. Zbog nametanja informacija o predmetu se pojavilo i nastojanje za prikazom „čistog“ predmeta kako bi se posjetiteljima omogućio samostalni doživljaj muzejskog

materijala, no to bi moglo i odbiti posjetitelje koji nemaju široko znanje o muzejskim predmetima (Miklošević, 2014). Muzeji se nalaze pred izazovom odabira pravog oblika komunikacije izložbenih predmeta. Određeni muzeji se počinju služiti računalnim tehnologijama kako bi muzejske informacije bili dostupnije široj publici. Pojavljuju se virtualna putovanja kroz muzeje kao oblik simulacijske igrice. Ovdje se postavlja pitanje hoće li doći do gubitka potrebe za izravnim kontaktom sa materijalnom stvarnošću muzeja. Očuvanje predmeta iz prošlosti i predmeta iz sadašnjosti je i dalje važan zadatak postmodernih muzeja jer ti predmeti postaju svjedoci određenog vremena koji stvaraju sliku o prošlosti u sadašnjosti što je opet ostavljeno muzejima na interpretaciji. Zahtjev koji je postavljen pred muzeje je na koji način komunicirati različite informacije i koji je krajnji komunikacijski cilj, a time i kojim medijima se potrebno služiti (Miklošević, 2014). Ivo Maroević (1999:62) objašnjava kako virtualna stvarnost omogućava znanje o svakom, gdje se postepeno umanjuje znanje o sebi stoga muzeji trebaju postati prostori gdje se znanje o svakom relativizira i postaje znanje o sebi. „Na jednoj se strani otvara prostor stvaranja vlastitog pristupa svijetu i s time razumijevanje vlastitog položaja u njemu, a s druge se strane otvara veliki prostor za manipuliranje kojim se upravlja znanjem i smanjuje mogućnost individualnog pristupa.“ (Maroević, 1999: 62) Virtualni svijet bi mogao omogućiti kloniranje prošlosti u sadašnjost (Maroević, 1999).

Korištenje multimedije u muzejima nije novina osmišljena sa pojavom novih tehnologija. Modernistički muzej je također eksperimentirao sa prikazom povijesnosti kao što su primjerice diorame i različiti načini stvaranja ambijenta unutar muzeja (Miklošević, 2014). Ono što dolazi sa suvremenosti je važnost informacije. Rješenje kojeg je ponudio Tomislav Šola u, a odnosi se na preobrazbu muzeja kao apsolutnog informacijskog sustava, uključuje stvaranje totalnih muzeja gdje „informacije i njihovi procesi putem multimedije i drugih informacijskih pojavnosti penetriraju muzejsku poruku u sve strukture društva.“ (Maroević, 1999: 63) Tomislav Šola (2000:124) ističe kako je svaki muzej, a posebice nacionalni, politička institucija. Političke postavke su se uvijek institucionalizirale u prošlosti, unutar nacionalne baštine. Objašnjava kako bi tim informacijama trebala upravljati vrlo određene politička struka koja će otvoreno i iskreno komunicirati poruke u društvo. Postavlja se zahtjev za strukom koja će posjedovati društvenu i političku odgovornost.

6.3. Interaktivni muzej

Pojava tzv. interaktivnih muzeja se odnosi na interaktivnosti koja omogućava posjetiteljima samostalno manipuliranje izložbenih predmeta. Ono se najviše očituje kroz različite radionice gdje se učenje postiže činjenjem ili pomoću manipulacije različitih izložaka. U tehničkim muzejima se pomoću manipulacije izložaka prikazuju određene znanstvene ideje. U umjetničkim muzejima interakcija je moguća samo ako je tehnologija dio umjetničkog koncepta, a u prirodoslovnim i etnografskim muzejima interaktivnost se postiže pomoću različitih tehnologija i medija koji pripomažu interpretaciji. Interaktivni postmoderni muzej je konstruirani multisenzorni prostor koji zahtjeva od posjetitelja veću uključenost, što nije bio toliki slučaj u prethodnim razdobljima, a sve u svrhu stvaranja određenog iskustva (Miklošević, 2014).

„Najveći problem s konceptom interaktivnosti jest nepoznavanje njegovog značenja i prikladne upotrebe u edukacijskom ili informacijsko-komunikacijskom kontekstu muzeja.“ (Miklošević, 2014: 49) Interaktivnost se često smatra površnim postupkom jer se često povezuje sa marketinškim trkom. Zbog toga su često bile upućene kritike prema muzejima koji su se okrenuli takvom obliku komunikacije, navodeći kako se znanost unutar takvih prostora predstavlja kao spektakl i zabava. Kritika je bila upućena i prema postavljanju suvremenih tehnologija unutar muzeja pred posjetitelje gdje se na takav način prezentira filozofija progressa koja se izjednačava sa korištenjem suvremenih tehnologija. Pojedini teoretičari ovakav pristup opisuju kao političko nastojanje za popularizacijom znanosti i nastojanje da se promijeni slika muzeja kao nečeg statičnog i nezanimljivog gdje se znanost mistificira. S druge strane, drugi teoretičari navode kako korištenje novih tehnologija dovodi do demokratizacije društva, odnosno, stvara se slika gdje se u obzir mogu uzeti i različita gledišta, a gdje i kustosi prihvaćaju mogućnost multidisciplinarnih interpretacija muzejskog sadržaja (Miklošević, 2014).

Prema vlastitom razmišljanju i na temelju proučenog, interaktivni muzeji nastaje zbog nekoliko razloga. Prvi razlog je privlačenje posjetitelja nudeći određeno iskustvo u interakciji sa izložbenim predmetima što privlači publiku koja takvo iskustvo i želi unutar muzeja. Interaktivni muzej nudi mogućnost kontakta sa izložbenim predmetima koji su do tada bili zabranjeni za doticanje. Drugi razlog je što interaktivni muzeji omogućuju, ne samo kontakt sa izložbenim predmetima putem različito koncipiranih radionica, već daju i mogućnost korištenja računalnih tehnologija s kojima su mlađe populacije upoznate, a može olakšati dostupnost informacijama. I treći razlog je što se pojavljuje pritisak na muzeje vezano uz komunikaciju sa

publikom. Smatram da se na interaktivne muzeje ne bi trebalo gledati negativno. Svjedočimo pojavi različitih muzeja specijaliziranih za različite predmete koji se mogu baviti različitom tematikom, a time svjedočimo i eksperimentiranju sa različitim načinima komunikacije izložbenih predmeta i različitim načinima komunikacije između muzeja i publike. Mogućnost muzeja da pokažu inovativnost u tom pogledu smatram pozitivnim dokle god propisane uloge muzeja nisu zanemarene. Muzeji danas nastoje definirati misiju, viziju i strateško poslovanje okrećući se raznim publikama, a time i tržištu i društvenoj odgovornosti. Stoga uloga muzeja u kontekstu moći više nije samo ideološka, znanstvena, nacionalna ili općenito, politička, koja je u službi uspostave određenog hijerarhijskog odnosa, već postaje važan i tržišni segment i utjecaj tržišta, odnosno broj posjetitelja i može li muzej odgovoriti društvenim zahtjevima koji se trenutno nameću. Od muzeja se očekuje određena fleksibilnost i raznolikost u pogledu komunikacije sa posjetiteljima bez obzira očitovala se ona putem marketinga ili kroz različite načine komunikacije muzejskog predmeta.

Uloga muzeja je i dalje prikupljanje, očuvanje i komunikacija muzejskog materijala ali je muzeju ostavljeno na koji način će toj komunikaciji pristupiti i koji će društveni, politički, tržišni, osobni, interesni ili stručni utjecaji dominirati u tom pogledu. Osim „statičnih“ muzeja koji se okreću prošlosti i čiji je glavni zadatak prikupljanje i klasifikacija predmeta, brojni muzeji se okreću svakodnevnim popularnim načinima interpretacije kako bi učenje učinili pristupačnijim široj publici što za neke može predstavljati odraz popularne kulture, kulture spektakla ili jednostavno novim oblikom komunikacije muzejskog predmeta koji odgovara širem društvenom okruženju.

7. ZAVIČAJNI MUZEJ STJEPANA GRUBERA

U ovom poglavlju diplomskog rada ćemo se osvrnuti na muzejsku djelatnost na području Republike Hrvatske sa naglaskom na lokalni muzej u Županji pod nazivom Zavičajni muzej Stjepana Grubera. Navedeno istraživanje je provedeno na temelju proučavanja službene stranice Muzeja i internetskih objava putem društvenih mreža, dostupne dokumentacije vezano uz Muzej, posjetu izložbama i Muzejskim događanjima te na temelju intervjua sa zaposlenicima Muzeja.

7.1. Zakon o muzejima u Republici Hrvatskoj

Zakon o muzejima je donesen od strane Hrvatskog sabora u rujnu 2015. godine koji je iniciran od strane (Direktivom) Europskog parlamenta i Vijeća 2006. godine gdje su definirane usluge muzeja i galerija u unutarnjem tržištu (Narodne novine, 2015). Definicija muzeja, odnosno, muzejska djelatnost se od vremena svojih početaka do danas znatno proširila. Jedan od važnih segmenta, osim nabave, sabiranja, zaštite i proučavanja muzejske građe, postaje i njezina komunikacija, odnosno odabir načina komuniciranja muzejske građe. Svrha muzejskog prikupljanja materijala nije se zadržalo samo na proučavanju i edukaciji već i na uživanju što znači da važno postaje i, već ranije spomenuto, stjecanje iskustva i doživljaj muzejskog materijala. Dolazi do promjene i na području odnosa s javnošću gdje muzej ima zadatak širiti informacije van muzejskog objekta umjesto da posjetitelji dolaze po informacije unutar nje. Na takav način muzej ima mogućnost kontakta sa širom društvenom zajednicom gdje su u velikoj mjeri pomogle i suvremene informacijske tehnologije, ali se muzeju nudi i mogućnost organiziranja i sudjelovanja u različitim manifestacijama i općim događanjima van muzejskog prostora. Danas svjedočimo mogućnosti pristupa virtualnim šetnjama putem Interneta, digitalizaciji muzejske građe kako bi ostala dokumentirana u slučaju njezinog propadanja, a i kako bi publika bila u mogućnosti proučiti njezin sadržaj. Društvene mreže postaju jeftini i glavni adut u promociji raznih događanja, olakšan je način dijeljenja odabranih informacija i ostvaruje se brzi i efikasn kontakt s publikom ili ciljanom skupinom.

Na temelju spomenutog Zakona, muzejska djelatnost se u Republici Hrvatskoj opisuje kao „nabavka, sabiranje, zaštita, istraživanje, komuniciranje i izlaganje u svrhu proučavanja, edukacije i uživanja civilizacijskih, kulturnih materijalnih i nematerijalnih i prirodnih dobara te njihova stručna i znanstvena obrada i sistematizacija u zbirke, trajna zaštita muzejske građe,

muzejske dokumentacije i muzejski prezentiranih baštinskih lokaliteta i nalazišta, te njihovo interpretiranje i prezentiranje javnosti putem različitih komunikacijskih oblika u stvarnom i virtualnom okruženju.“ (Narodne novine, 2015) Osim njegovanja i očuvanja baštine, muzejska djelatnost se promatra kao usluga, a njezino šire okruženje kao tržište, a cilj postaje prodaja iskustva. Kakvog iskustva ili u koje svrhe ovisi o samom muzeju i donesenim odlukama, bilo od strane samog muzeja ili muzejskog osnivača. Naglasak više nije samo na krutom znanju i obrazovanju nego i na stjecanju subjektivnog doživljaja. Segment tržišta postaje jednako važan, a tako i marketinga i poslovne strategije te se vrši pritisak na muzeje da postanu dio okruženja i tržišta, okrećući se društveno odgovornom poslovanju i pristupu što je i definirano Zakonom. Osim što se muzejska djelatnost odnosi na muzeje, muzejska djelatnost je proširena i na druge organizacije od kulturnog, obrazovnog i nacionalnog značaja do ekonomskog. U tom pogledu, muzej može biti privatna ili javna, osnovana od strane države, županije, grada ili općine ili od strane privatnih kolekcionara, muzejskih entuzijasta, kulturnih centara, učilišta ili trgovačkog društva te na temelju toga izvori financiranja muzeja mogu biti različiti. Otvara se mogućnost pronalaženja sponzora i suradnja se može ostvariti sa različitim udrugama ili skupinama ovisno o zajedničkim interesima.

Muzej kao ustanova se prema Zakonu iz 2015. godine definira kao „javna ustanova ili ustrojstvena jedinica javne ustanove koja trajno obavlja muzejsku djelatnost kao javni muzej te ustanova, udruga, zadruga, zaklada, trgovačko društvo ili njihova ustrojstvena jedinica i obrtnik koji trajno obavlja muzejsku djelatnost kao privatni muzeji, u službi društva i njegovog razvitka, otvoreni za javnost, a u skladu s uvjetima propisanim ... Zakonom.“ (Narodne novine, 2015) U muzejsku građu se ubrajaju sva civilizacijska, kulturna ili materijalna dobra koja su dio nacionalne i opće, civilizacijske baštine (Narodne novine, 2015). U Republici Hrvatskoj se nacionalna baština promatra i kao dio europskog nasljeđa što je u skladu sa trenutnim politikama. S obzirom da se ovom radu govori o zavičajnom muzeju kojemu je osnivač Republika Hrvatska, važno je naglasiti da se radi o muzeju od nacionalnog, regionalnog i lokalnog značaja za povijest, kulturu i identiteta nacije Republike Hrvatske.

7.2. Nastanak i uloga Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera

Zavičajni muzej Stjepana Grubera lokalni je muzej čiji je, pravno gledano, osnivač Grad Županja. Zavičajni muzej se u svojim počecima oštro opirao bilo kakvom udruživanju te se trudio ostati strogo lokalni i pod potpunom kontrolom i vodstvom svojih kustosa. Težilo se

prema potpunoj autonomiji koja nije ovisila o vanjskim odlukama već odlukama samih osnivača. Prvi povod za osnivanjem muzeja u Županji je bilo prebiranje arhivske građe bivše kotarske oblasti Županja. Većina dokumentacije se trebala predati na preradu u tvornicu papira no okupila se nekolicina „zaljubljenika u zavičajnu kulturnu baštinu“ (Službena stranica Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera, 2020) sa Stjepanom Gruberom na čelu koji su uspjeli spasiti veliki dio povijesne dokumentacije. Početkom 50-ih godina prošlog stoljeća započinje inicijativa za osnutkom „historijske zbirke arhivalija i predmeta koji su izloženi propasti.“ (Službena stranica Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera, 2020) Osnovan je Muzej u Županji sa Stjepanom Gruberom na čelu koji je ujedno bio i prosvjetni radnik. U tom vremenu se dao i „proglas“ za doniranjem starina kako bi ih se sačuvala od propasti. U tri godine djelovanja, muzej je stekao 350 darovatelja. Muzej je ponekad bio nazivan i Muzejom posavine, Kotarskim muzejom i Muzejska zbirka u Županji. Razlog zbog kojeg su se dodjeljivali različiti nazivi je bio nedostatak muzejskog prostora i nejasno definirani status muzeja (Službena stranica Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera, 2020).

Muzej je formalno osnovan tek 1968. godine kada su ispunjeni svi uvjeti za rad muzeja koji su tada bili propisani. Borba za preuzimanjem graničarskog čardaka kao glavnog muzejskog prostora, zbog svoje povijesne važnosti, se vodila dugo vremena i bili su potrebni brojni sudski zahtjevi kako bi Stjepan Gruber uspio preuzeti graničarski čardak u potpunosti jer se radilo o stambenom prostoru. Sve zahtjeve za dodjelu prostora, uključujući i Omladinski dom, odnosno Agenciju, Gruber je tražio od grada. Graničarski čardak je bio dodijeljen muzeju no stanari su i dalje boravili u njemu što je dovodilo do brojnih tužbi koji su dospijevali i do Vrhovnog suda. Iseljenje svih stanara se dogodilo 1962. godine, a čardak je u potpunosti otkupljen 1965. godine. I danas se muzej nalazi u spomenutom prostoru. Useljenje u čardak 1957., unatoč svim sudskim problemima, se dugo vremena smatralo godinom osnutka Muzeja u Županji zbog čega je i 1977. godine postavljena ploča u čast Stjepanu Gruberu na dvadesetu obljetnicu njezina osnutka (Službena stranica Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera, 2020).

Narodni odbor kotara Županja ukida se 1955. godine i počinje se formirati mreža muzeja sa matičnim ustanovama gdje je za središnji muzej proglašen muzej u Vinkovcima. U tom vremenu je Muzeju u Županji dodijeljena uloga etnografskog muzeja koji ujedno obrađuje i tematiku Vojne krajine. Stjepan Gruber se oštro protivio proglašenjem Vinkovaca kao matičnog središta za muzeje tog područja gdje svjedoči i ovaj citat: „Mi nismo darovali, skupljali i otkupljivali kult. histor. dokumente niti taj posao radili da on s vremenom ode u centralni kotarski muzej u Vinkovce, niti ćemo se ikada složiti s takovom politikom, niti šta propustiti

da bi do toga moglo doći! Zato i ostanimo samostalni i ne dajmo se!“ (Službena stranica Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera, 2020) Postojala je određena bojazan od gubitka autonomije kustosa Muzeja u Županji i mogućnosti korištenja i obrade baštine županjskog područja, a s druge strane smatram da je postojala bojazan od ograničavanja financijskih sredstava. Premještanjem svih prikupljenih predmeta u matični muzej u Vinkovcima bi značilo da bi Muzej u Županji prestao postojati iako službeno i nije bio priznat. Ovdje svjedočimo nekakvoj vrsti lokalnog patriotizma gdje se muzej ističe kao važan segment Županje i bivšeg županjskog kotara i iz tih razloga bi trebao ostati samostalan, a time i zasebno financiran. S obzirom da je kotar zasebna teritorijalna jedinica, Stjepan Gruber se zalagao za očuvanje zasebne kulturne baštine samo tog područja bez obzira na njezino ukidanje.

Važno je napomenuti i udrugu koja je ostvarivala značajnu suradnju sa Muzejom u Županji, a gdje je Stjepan Gruber obnašao ulogu podpredsjednika. Društvo prijatelja muzeja u Županji, kojoj je 1955. godine bio i odobren rad, je bilo sačinjeno od 40 do 50 članova sa lokalnog područja koji su pomogli u sakupljanju povijesne dokumentacije i građe. Pojedini članovi se danas smatraju važnim građanima Grada Županje. U jednom od dokumentacija društva navode se i ciljevi djelovanja: „a) učvršćivanje društva i propaganda njegovog cilja među članovima i nečlanovima društva u Županji kao i na cijelom području bivšeg županjskog kotara; b) skupljanje historijskih i etnografskih predmeta za zbirku; c) održavanje sastanaka, predavanja, izložbi, grupna putovanja u svrhu upoznavanja drugih muzeja, dobrovoljni rad za muzej, izdavanje publikacija.“ (Službena stranica Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera, 2020) Bez obzira na određene ciljeve i propagandu udruge, Stjepan Gruber se zalagao za kulturno ujedinjenje ukinutog kotarskog područja i njegovanju kulturne baštine spomenutog prostora. Osim njegovanja ujedinjenosti, poticao se i dijalog sa ostalim muzejima i skupinama van područja bivšeg kotara. Takav pristup se nastojao održati što dulje unutar prostora muzeja. S jedne strane vidimo gubitak moći Županje kao središta teritorijalne jedinice i njezino nastojanje za očuvanjem kulturne autonomije koju je u svim prethodnim godinama imala.

Stjepan Gruber nije bio običan građanin Županje već njezin ugledni član. Bio je profesor zemljopisa i od 1946. je bio zaposlen u Nižoj Gimnaziji u Županji. Ujedno je bio i član Matice hrvatske i predsjednik županjskog Pododbora Matice gdje je ostao do svoje smrti (Službena stranica Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera, 2020). Stoga je njegovo nastojanje za očuvanjem kulturne autonomije prostora bila moguća, bilo putem edukacije kao uvaženi profesor ili kao kulturni djelatnik. Kao predavač i kustos, bio je jedan od nositelja autoriteta baziranom na stručnosti ali je imao i važan utjecaj kao voditelj Društva i kasnije kao pripadnik Matice

Hrvatske. Danas se nastoji istaknuti njegova važnost i doprinos u očuvanju i njegovanju identiteta tog područja čemu svjedoči i korištenje njegovog imena u nazivu samog muzeja.

Nakon smrti Stjepana Grubera početkom 70-ih godina, muzej se udružuje sa Narodnim sveučilištem u Županji protiv volje tadašnjeg ravnatelja muzeja. Smatralo se da integracija muzeja sa jednom nemuzejskom ustanovom dovodi do likvidacije muzeja i muzejskog plana i programa koji je karakterističan za muzejske ustanove (Službena stranica Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera, 2020). U teorijskom dijelu je spomenuto kako su uloge muzeja bila jasno definirane i teško su se mijenjale. Prodom popularne kulture je došlo i do ponovnog propitivanja uloga muzeja. U tom kontekstu se pojavljuju muzeji okrenuti, ne samo prikazivanju krutog znanja, nego i edukaciji. U ovom slučaju možemo primijetiti sukob između tradicionalno zadanih uloga i eksperimentiranja sa novim ulogama muzeja gdje se kruto znanje koje se može iščitati iz muzejskih predmeta, spaja sa edukacijom, odnosno, tumačenjem tog znanja. Ovdje se ipak događa pomalo drugačija situacija jer Sveučilište preuzima edukativni dio i nameće se Muzeju kao glavna, odnosno, matična institucija što je ograničavalo rad muzeja i time muzej gubi svoju autonomiju koju je, od vremena osnutka, nastojao imati.

I danas, kada proučavamo stranicu muzeja, možemo primijetiti korištenje pojma „županjski kraj“ koji se ne odnosi samo na prostor Županje nego i na okolna naselja iako se direktno ne navode nazivi tih naselja. Od vremena osnutka samostalne Hrvatske do danas sva okolna naselja su stekla status općine te djeluju kao samostalne jedinice ali se i dalje ponegdje ističe povijesna povezanost. S obzirom da se u suvremenoj Hrvatskoj teritorij dijeli prema županijama, Županja se kao grad prestao isticati kao bitno središte tog područja ali se njeguje kulturna povezanost bivšeg područja kotara Županja, industrijsko i urbano nasljeđe Županje i šokačko nasljeđe koje je usko vezano uz regiju Slavonije, a posebice spomenutog područja. Šokačko nasljeđe ili tradicija se danas ističu kao dominantni narativi Županje i okolice.

7.3. Suvremena uloga Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera

Početkom 90-ih godina, muzej ponovno teži samostalnosti. Narodno sveučilište u Županji postaje Javno poduzeće Antun Gustav Matoš. U tom vremenu osamostaljuje se i Gradska knjižnica Županja (tadašnja Hrvatska knjižnica Tena), Hrvatski radio – postaja Županja i Osnovna glazbena škola Srećko Albini. Zavičajni muzej se osniva 1991. od strane gradske skupštine Županja kao „poduzeće od posebnog društvenog interesa“ (Službena stranica Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera, 2020) što upućuje na muzej koji kulturno izranja iz svoje

zajednice i okrenut je njegovanju njezinog identiteta u stvarnom vremenu. Okružni privredni sud u Osijeku odbija takvu prijavu muzeja i muzej i dalje ostaje u sklopu Javnog poduzeća. Nedugo zatim muzej mijenja ime u Zavičajni muzej Stjepana Grubera stvarajući sliku samostalnosti koja još nije dostignuta. Zavičajni muzej Stjepana Grubera ulazi u registar 1993. godine, a Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Hrvatske 1994. godine formalno prenosi osnivačka prava na Grad Županju. Muzejska građa nije bila vraćena sve do 1997. godine zbog ratnih zbivanja, a čuvala se u Zagrebu i Varaždinu (Službena stranica Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera, 2020). Određeni muzejski materijali su prestali biti relevantni sa osamostaljivanjem Republike Hrvatske kao što su podaci i predmeti vezani uz Narodnooslobodilačku borbu i dr. Navedeni primjer možemo izdvojiti kao oblik selektivne tradicije gdje odabir znanja ovisi o trenutnom društvenom, političkom, ideološkom ili drugom vanjskom utjecaju. Zavičajni muzej Stjepana Grubera predstavlja odraz nacionalne ideologije i služi nacionalnim interesima u sklopu novonastale države. Muzejska građa je poslužila kulturnoj adaptaciji iz jednog društvenog uređenja u drugo.

Zavičajni muzej Stjepana Grubera danas se okreće publici i organizira ili sudjeluje u organizaciji raznih kulturnih manifestacija kao oblika žive tradicije i sjećanja na važne segmente hrvatske povijesti i događaja koji su usko vezani i uz etno kulturu i povijesnu baštinu tog područja. Jednako se bave i određenim probranim dijelovima popularne kulture koji su svjetski prepoznatljivi. Na taj način se nastoji održati gradski, zavičajni i nacionalni identitet i pripadnost hrvatskoj kulturi, građanstvu, naciji i samom županjskom području. Ovakav pristup je usko vezan uz suvremenu ulogu muzeja, potaknuto još 60-ih godina prošlog stoljeća prodorom popularne kulture, gdje se muzeji okreću društvu i nastoje ostvariti određenu vrstu suradnje i komunikacije sa zajednicom i istaknutim pojedincima te zajednice. Uz sve to se ističe pripadnost hrvatskoj naciji, slavonskoj regiji i županjskom zavičaju sa naglaskom na šokačkoj kulturi i industrijskom nasljeđu koje je usko vezano uz sport i pojavu određenih igara. Muzej kroz organizirana događanja često ugošćuje slikare i glazbenike u svom programu u svrhu promocije umjetnika ali i u svrhu stvaranja ambijenta. Tijekom održavanja događaja Noć muzeja, muzej je ostvario brojne suradnje sa učenicima različitih škola na županjskom području, a ujedno pokazuje i inovativnost u organizaciji izložbi i pristupa publici kao što je izložba i radionice tradicionalnih jela sa područja županjskog kraja gdje je glavna atrakcija bila kušanje domaćih receptura rađenih od strane županjskih kuharica. S obzirom da je postmoderni muzej multisenzorni prostor i zahtijeva uključenost publike, županjski muzej nastoji, na različite načine, svojim posjetiteljima dati određeno iskustvo. Kroz izložbe se često promovira

šokačko nasljeđe i tradicija kao što je npr. izložba zlatoveza i tradicionalno ukrašenih tikvica, a u sklopu kojih se često održavaju i razne radionice. Muzej se tematski prilagođava velikim gradskim događanjima kao što je Šokačko sijelo ili Dan grad i ostvaruje suradnju sa lokalnim kulturnim udrugama koji njeguju određenu tradiciju tog područja. Ujedno se bavi i prezentacijom nematerijalne baštine u školama ili putem edukacija gdje baština može biti predstavljena i kao dio europskog nasljeđa (Službena stranica Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera).

7.4. Manifestacija „Kod konjarskih vatri“ i izložba „Zaljubi se u muzej“

Manifestacija „Kod konjarskih vatri“ je događaj usmjeren prema prikazu običaja nekadašnje vojne postrojbe graničara koji su štitili granicu Vojne krajine od turskih napada. U manifestaciji su 2018. godine sudjelovale vojno-povijesne postrojbe iz cijele Republike Hrvatske (Glas slavonske, 2018). U organizaciji spomenute manifestacije sudjeluju Zavičajni muzej Stjepana Grubera, konjogojska udruga Stari graničar i vojno-povijesna postrojba Serežani iz Županje. Manifestacija je dobila Zlatnu povelju i nacionalnu nagradu Suncokret ruralnog turizma Hrvatske 2018. godine u kategoriji za najbolju ruralno-turističku manifestaciju. Ovdje se radi o spoju njegovanja kulturne, povijesne baštine i običaja sa mogućom turističkom ponudom i tržištem. S obzirom da je turizam jedna od bitnijih gospodarskih grana Republike Hrvatske, ne čudi nastojanje Turističke zajednice i Grada Županje za privlačenjem većeg broja posjetitelja kako bi se doprinijelo popularizaciji grada ali i mogućoj ekonomskoj profitabilnosti. Manifestacija se simbolično održava uoči Dana državnosti (QtouR, 2020). Jedan od primjera Internet izložbi namijenjeno tržištu, a proizlazi iz svakodnevi, što je karakteristika postmodernog muzeja, je izložba vjenčanja koja je predstavljena kao interaktivna fotografska izložba pod nazivom „Zaljubi se u muzej“. Cilj izložbe je edukacija, privlačenje publike i izložba mladenaca koji su svoje zajedničke fotografije željeli ovjekovječiti na prostoru Muzeja. Spomenuta izložba je izazvala interes publike jer je bila lako dostupna, interakcija jednostavna, a tema svakodnevna i pozitivna. Zbog turizma i tržišne prepoznatljivosti ili zbog popularizacije određenog mjesto i stvaranja pozitivnog imidža muzeja, muzeji se okreću i različitim marketinškim postupcima. Tržište u postmodernom razdoblju zahtijeva fleksibilnost, a muzeji moraju odgovoriti izazovima.

7.5. River Jazz festival

River Jazz festival je festival jazz glazbe čije je održavanje započeto u Županji, a nastavio se održavati i u Vukovaru i Osijeku. U dodjeli prostora su, u nekoliko navrata, sudjelovali Zavičajni muzej Stjepana Grubera, Gradska knjižnica Županja i Multikulturni centar Županja (Mixer, 2014). River Jazz festival ima ulogu spojiti glazbu, rijeke, prirodu, kulturu i druženje u ugodnom i opuštenom ambijentu predstavljajući priznate jazz izvođače i bendove različitog glazbenog izražaja – od etno, „world“ do improviziranog stila izvođenja jazz glazbe. U sklopu River Jazz festivala se održavaju razne radionice izrade instrumenata i filmske projekcije, a u prethodnim godinama se festival proširio na druge gradove uz rijeke na području Slavonije spajajući Savu, Dravu i Dunav (Glas Hrvatske, 2018). Za jazz možemo reći kako pripada dijelu svjetske popularne kulture karakteristične za zapadna kulturu, a prije toga vezan uz američku, koju možemo povezati sa gradskim ili urbanim okruženjem. U ovom slučaju jazz postaje glazba koja povezuje regiju u prirodnom ambijentu, na otvorenom, a njezin svjetski status privlači različitu publiku i dobne skupine gdje je svoj doprinos ostvario i Muzej okrećući se, ne samo visokoj nacionalnoj kulturi prezentiranog kroz nacionalnu baštinu i manifestacije od nacionalnog i pokrajinskog značaja, već i popularnoj kulturi koja proizlazi iz američke kulture.

7.6. Izložba „Ima jedan Graničar, boja mu je plava!“

Na izložbi koja je predstavljena uoči gradske proslave Grada Županje ili Dan grada, Zavičajni muzej Stjepana Grubera je, u suradnji sa lokalnim nogometnim klubom NK Graničar i ostalim istaknutim suradnicima iz gradske uprave, povjesničarima i etnolozima van samog Muzeja, lokalnim umjetnicima, fotografima i obrtima, otvorio izložbu vezanu uz povijest NK Graničara gdje su ujedno i predstavili povijesni razvoj nogometa i spomenutog nogometnog kluba na području Županje. Izložba je bila postavljena na glavnom gradskom trgu, a ujedno je obuhvaćala i pojedina mjesta na području Županje gdje su bile izložene razne informacije vezane uz povijest i razvoj nogometa. Na ovaj način je središnji dio grada postao jedan izložbeni prostor s kojim su svi građani različitog uzrasta mogli doći u kontakt. Na trgu je postavljen mali nogometni teren kao vrsta igraonice za mlađe uzraste i hologramska projekcija koja je bila vezana uz temu izložbe. Stvorila se otvorena interakcija sa izložbenim predmetima koja je privukla brojne posjetitelje na području gdje se odvijala najveća fluktuacija ljudi. Ovim interaktivnim pristupom je muzej omogućio da se izložbeni predmeti i informacije premjeste iz

muzejske ustanove na područje grada (javnog mjesta) što je i u skladu sa samom tematiku i proslavom.

Na izložbi su se mogle pronaći brojne informacije, tekstovi i fotografije vezanu uz razvoj nogometa i samog kluba, od vremena prvog igranja do danas, sa posebni naglaskom na važnim pojedincima sa područja Županje koji su doprinijeli razvoju nogometa i nogometnog kluba u Županji. Uz to je predstavljena i kratka povijest nastanka Županje i industrijska povijest Županje koja je usko vezana uz sport. Uz samu izložbu se nalazi novi spomenik prvoj nogometnoj lopti u Hrvatskoj postavljen 2015. godine od strane Hrvatskog Nogometnog Saveza. Kroz izložbu se nastojala istaknuti važnost činjenice kako je Županja prvi grad u kojemu se odigrao nogomet (ali i tenis iako se spominje sporadično s obzirom da nije glavna tema) na tlu Hrvatske i kako je ta činjenica bila od velikog značaja za vrijeme Jugoslavije i grad Županju gdje svjedoče i fotografije prvog spomenika prvoj nogometnoj lopti u Hrvatskoj postavljenog na stotu obljetnicu igranja nogometa 1980. godine i novinski izvještaji tog vremena. Spomenik je tijekom Domovinskog rata razrušen, a novi je kreiran nešto kasnije. Na ovaj način se nastojala promovirati važnost grada Županje među lokalnim stanovništvom (a moguće i šire).

S druge strane se referiralo na urbani razvoj grada gdje su se istaknuli prvi industrijalci i prva tvornica koja se bavila proizvodnjom tanina. U ovom kontekstu se ne navodi neobuzdana eksploatacija hrastovih šuma na području Spačvanskog bazena, nego se ističe važnost njezinih voditelja koji su doprinijeli kapitalističkom, kulturnom, sportskom i industrijskom razvoju grada ističući doprinose pojedinih članova. Posebno se stavlja naglasak na kapitalistički razvoj. Razlog može biti jer je trenutno ekonomsko uređenje Hrvatske kapitalističko, a drugi razlog je predstavljanje Županje kao industrijskog grada. Ovdje je ipak naglasak na pozitivnim doprinosima iz prošlosti i danas, koji priliče jednom obilježavanju Dana grada, gdje se naglasak stavlja na slavlje, patriotizam i zajedništvo jednog mjesta, a gdje se zanemaruje kritika i objektivno sagledavanje svakodnevnih problema i problema iz prošlosti koje su ostavile svoj trag na prirodu i ekonomsko ozračje grada Županje. Među istaknutim članovima je bila i Katarina Hepburn (djevojački Horvatović) koju su često nazivali i „šokačka lady“ ili županjska Pepeljuga koja je, bogatom udajom za engleskog industrijalca, predstavljala prijelaz iz siromašnog, agrarnog svijeta u svijet raskoši, građanstva i kulture. Time se s jedne strane implicira kako je Županja - grada koji njeguje šokački identitet i grad koji, u tom vremenu, prolazi značajnu transformaciju, poput Pepeljuge. Tome svjedoči i usputno isticanje njezine važnost kao promotora građanskih običaja i hobija te njezinim doprinosom Županja, prema

društvenim mjerilima, postaje grad. Na određenom mjestu se spominje i manipulacija godinama u prošlosti vezanih uz proslavu određenih obljetnica zbog političkih razloga. Izložba se može pogledati i putem Interneta na službenoj stranici Muzeja.

Nogomet možemo uzet kao jedan kulturni fenomen kojeg možemo povezati sa popularnom kulturom, a tome svjedoči i informacija pronađena na izložbi: „Nogomet je fenomen koji dugi niz godina ima veliku popularnost i u kojemu su Hrvati veoma uspješni.“ (Izložba povodom Dana grada, 2020) Ovdje se nameće i pitanje identiteta, odnosno, vjerovanja kako su Hrvati dobri u nogometu, a nogomet time postaje obilježje hrvatske nacije. Rečenica može implicirati na, ne tako davan, svjetski uspjeh hrvatske nogometne reprezentacije koja je pokrenula lavinu nacionalnog ponosa. U tom slučaju su poslužili kao katalizator nacionalnog zanosa i nacionalizma. Tome svjedoči i sljedeći citat: „Među lokalitetima važnim za povijest sporta u Hrvatskoj nalazi se i naša Županja, koja s ponosom nosi naziv „kolijevkom nogometa“, jer se u njoj i sačuvala najstarija poznata nogometna lopta u Hrvatskoj.“ (Izložba povodom Dana grad, 2020) Ujedno se potiče i lokalni patriotizam i naglašavanje Županje kao povijesno važnog središta hrvatskog sporta i hrvatskog nogometa zbog kojeg bi se svaki Županjac trebao osjećati ponosnim.

U teorijskom dijelu ovoga rada smo spomenuli kako je 90-ih godina nastupilo posljednje razdoblje poticanja nacionalne svijesti, posebice u zemljama bivših socijalističkih zemalja, tj. zemalja u procesu kulturne i ekonomske tranzicije. Ovdje svjedočimo poticanju nacionalnog ponosa i poticanju emotivne pripadnosti samom gradu na način da bi se trebali ponositi vlastitom prošlošću i nasljeđem. Ovakav pristup u muzejskom izlaganju je karakterističan za postmoderni muzej, a to je poticanje subjektivnog doživljaja i iskustva, bilo putem direktne i slobodne interakcije sa izložbenim predmetom ili putem nuđenja različitih informacija koji se ne doimaju kao oblik „krutog znanja“ već je predstavljen u obliku priče, i te informacije su uronjene u sadašnja događanja, odnosno, proizlaze iz opće svakodnevice i vjerovanja određenog mjesta ili naroda ili se ta vjerovanja nameću. Cilj izložbe je uvijek odabrati predmete koji su u skladu sa temom i koji mogu dočarati priču. S druge strane, muzej i dalje predstavlja autoritet znanja i stručnosti koja je uronjena u svakodnevna lokalna, nacionalna i svjetska zbivanja ali ima mogućnost biranja širokog spektra interpretacije, ovisno o suvremenim događanjima, vjerovanjima i određenim poticajima izvana. Ne može se zanemariti politički utjecaj jer su glavni sponzori izložbe Grad Županja i Ministarstvo kulture (koji su ujedno i osnivači Muzeja), a svjedočimo i pojavljivanju pojedinih političkih osoba, važnih za područje Županje, koji su sudjelovali u kreiranju izložbe.

Muzeji kakve poznajemo danas su svoj rad započeli kao sredstvo isticanja određenih ideologija i kao mjesta okupljanja tadašnjih skupina koje su imale mogućnost vršenja različitih utjecaja i bili su nositelji moći u društvu. Te skupine su vršile određeni utjecaj na stvaranje društvenog i kulturnog ozračja. Muzeji su kasnije imali ulogu veličanja političke i intelektualne moći određenih zemalja i predstavljale su simbol nacije. Bili su odraz kolonijalističke i nacionalne ideologije. Danas su pojedini muzeji usmjereni „na lokalne kulture i društva, drugi na regionalne i nacionalne kulture, a treći na svjetska društva i kulture.“ (Antoš, 2010: 117) Ono što je zajedničko svim muzejima je da predstavljaju kulturu i društvo u cjelini (Antoš, 2010). „Tradicijske kulture i umjetnosti dio su suvremenog društva i kulture, one imaju svoje funkcije i djeluju u procesima adaptacije i promjene društveno-kulturnog sustava.“ (Antoš, 2010: 117) Etnografski muzeji se u tom kontekstu najviše ističu jer moraju biti u kontaktu sa svim sastavnicama društva. Djelovanje muzeja koje je usmjereno prema cjelokupnom društvu znatno olakšava njihov način interpretacije jer se mogu služiti i novim medijima (Antoš, 2010). Zbog toga se nudi mogućnost postavljanja Internet izložbi koja postaje dostupna široj publici. Mnoge teme s kojima se muzeji suočavaju mogu biti kontroverzne jer mogu stvoriti etičke, političke i profesionalne dvojbe (Antoš, 2010). „Tijekom 1980-ih godina muzeji su kritizirani zbog njihovih ideja vezanih za multikulturalnost, postmodernizam i postkolonijalizam.“ (Antoš, 2010: 117) Danas su te ideje prihvaćene i smatraju se jednim od dominantnih društvenih narativa. Globalizacija i neoliberalizam su promijenili i ulogu muzeja te su, pod utjecajem nove postmodernističke struje, muzeji suočeni sa novim izazovima. „Oni se, prije svega, iskazuju prikupljanjem i prezentiranjem predmeta iz naše svakidašnje kulture; skupljanjem i prezentiranjem nematerijalne baštine u muzejima, predstavljanjem multikulturalnosti, kao i prezentiranjem suvremene umjetnosti u muzejima.“ (Antoš, 2010: 117)

Zavičajni muzej u Županji primjenjuje popularne i nacionalno aktualne društvene narative i vjerovanja služeći se dostupnim tehnologijama, a okreću se i različitim načinima predstavljanja izložbenog materijala i to sve u svrhu bogaćenja kulturnog života Županje, očuvanja identiteta grada i njegovanje građanstva, nacionalne i gradske baštine i u svrhu stvaranja turističke ponude Grada Županje. Glavna uloga Zavičajnog muzeja u Županji je nuđenje oblika provođenja slobodnog vremena u kojima se širi znanje od gradskog, nacionalnog, političkog, društvenog i tržišnog interesa koje ujedno pridonosi i popularizaciji mjesta i nastoji se prilagoditi tržišnim uvjetima zadovoljavajući potrebe različitih ciljanih skupina i zadovoljavajući lokalne, nacionalne, a time i političke interese.

7.6. Analizirani primjer, postmodernistička kontekstualizacija i ideološka implikacija

Postmodernizam karakterizira dekonstrukcija i ponovno sastavljanje identiteta ili spoj različitih identiteta gdje dolazi do hibridizacije tj. stapanja jednog u drugo. Polako se gubi spoznaja o apsolutnim istinama i dolazi do miješanja istina ili znanja. Dolazi do pojave multikulturalizma i priznavanja različitih pogleda na određenu pojavnost i priznavanja različitih identiteta unutar dominantnog identiteta ili se teži uspostavi ravnopravnosti. Posljedično je došlo i do pojave relativizma jer ne postoji apsolutna istina. Priča i prezentacija postaju glavni oblik komunikacije. Na tržištu se, putem oglašavanja, nastoji stvoriti određena priča kako bi se mogao prodati proizvod. Prezentacije oblikuju našu svakodnevicu putem medija i stvaraju određene dominantne slike o društvu koje se ujedno i brzo gube pojavom novih slika. Pojavljuju se trendovi i brzo se mijenjaju. Zavičajni muzej Stjepana Grubera ima zadaću širiti informacije koje mogu biti prezentirane kao priča, a koja se može oblikovati prema potrebama i kao takva može zadovoljiti sve što Muzej ili određena izložba treba predstavljati. Priča se može širiti i oblikovati ovisno o drugim utjecajima i postaje sredstvo pomoću kojeg se mogu ostvariti sve potrebe koje se od određenog događaja traže. Svaka izložba može prezentirati različitu priču i može biti usmjerena na širenje različitih informacija, dok stalni postav prezentira priču koja označava glavnu ulogu i identitet.

Izložba „Ima jedan Graničar, boja mu je plava!“ je prezentirana kao priča koja u sebi ima elemente gradskog, pokrajinskog, nacionalnog, društvenog, političkog i tržišnog segmenta. Nastoji popularizirati određene informacije kao što je „prva nogometna lopta u Hrvatskoj nastaje na području Županje“ što predstavlja jedna oblik reklame ali i utječe na poimanje identiteta grada. Ta rečenica postaje informacija prezentirana kroz priču. Osim što se izložbu moglo pogledati uživo na javnom mjestu, ona se proširuje dalje i moguće ju je pogledati i na Internetu. Stoga njezina uloga nije samo usmjerena na lokalno područje nego se ta priča nastoji proširiti i na Internet posjetitelje. Nastoji se doći do šire publike koja će tu priču prisvojiti sebi i svom vjerovanju. Priča postaje znanje koje se širi dalje ali koja ne ovisi o samom tvorcu te priče već o onima koji će to znanje preuzeti ili neće. Zbog toga što danas znanje nije apsolutno, znanje se prezentira kao informacija. Ona može biti lažna ili istinita. Može ju se potaknuti ili demantirati. Može se manipulirati i nadopunjavati ovisno o širem kontekstu. Baza Muzejske djelatnosti i dalje ostaje znanstveno istraživanje, ali načini prezentacije ovise o vanjskom okruženju, vanjskim utjecajima, osnivačima ali i samim djelatnicima. Postmoderna uloga muzeja je i očuvanje nematerijalne baštine kojeg vrši i spomenuti Muzej. Jednako se njeguje i pripadnost Europi te se održavaju različita predavanja i savjetovanja u sklopu dana Europske

nematerijalne baštine gdje su materijali sa područja županijske Posavine prezentiraju kao dio europskog nasljeđa.

Stalni postav Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera njeguje stvoreni identitet grada koji je usko vezan uz nacionalni identitet, identitet županijskog područja i grad Županju i ne nastoje se istaknuti drugi identiteti za koje je moguće da su prisutni, ali unutar Muzeja su zanemareni i nisu priznati kao dio kulturnog okruženja. Multikulturalizam nije odrednica spomenutog Muzeja što je karakteristično za postmoderne muzeje, već je sama uloga Muzeja striktno vezana uz gradske i državne potrebe i u tom smjeru ga se nastoji razvijati. Nacionalni identitet i kultura se prezentiraju kroz njegovanje šokačkog nasljeđa koji je predstavnik nacionalnog identiteta proizašao iz narodne kulture. Drugim riječima, šokački identitet se predstavlja kao dio nacionalnog, a relevantan je za spomenuto područje. Stoga u ideološkom spektru možemo reći da su dominantne ideje lokal-patriotizam, nacionalizma i kulturne asimilacije koji počiva na ideji o šokačkoj kulturi kao dijelom hrvatskog nasljeđa i kao glavnom kulturnom odrednicom spomenutog područja. Time se može stvoriti pripadnost naciji i šokačkom identitetu bez obzira na porijeklo pojedinca. Njeguje se kulturna homogenost koja je uronjena u svjetska, nacionalna i društvena događanja, a Muzejske priče se prezentiraju kao dio nacionalne i europske povijesti. Ovisno o priči koja se nastoji ispričati, Muzej se može poslužiti i drugim elementima koje se mogu proširiti, pa tako gradski nogometni klub prestaje biti prezentiran samo kao dio grada, nego se nogometni klub širi dalje i prezentira se kao dio nacionalnog nasljeđa u čijem središtu se nalazi povijest igranja nogometa i prva nogometna lopta.

Stvaranjem interaktivnosti se nastoji stvoriti potreba publike za kontaktom sa muzejskim predmetima i Muzejom. U tom pogledu se spomenuti Muzej najviše okreće mlađoj publici putem različitih tematsko određenih radionica ili široj publici putem stvaranja izložbi koje su društveno i kulturno relevantne i koje predstavljaju oblik iskustva. Ne postoji potreba za određenim načinom ponašanja već se nastoji stvoriti ugodno i opuštajuće okruženje gdje se mogu razmijeniti i određene informacije među posjetiteljima. Stoga Muzej može poslužiti i kao prostor za druženje i mjesto interakcije kojemu nije direktni cilj i dijeljenje muzejskih informacija već pridonosi raznolikosti kulturne ponude i zabavi u sklopu slobodnog vremena. Time Muzej ne postaje prostorom visoke nacionalne kulture, već se okreće publici putem različitih događanja, kombinirajući izraze popularne kulture sa etno kulturom gdje se priznaju određeni popularni izrazi.

8. ZAKLJUČAK

Moć je neodvojiva sastavnica svakog društva ali ona se može promišljati na različite načine i može djelovati od svuda i u svrhu provedbe različitih ciljeva. Moć može biti sredstvo pomoću kojeg se stvara novo smisleno okruženje i može poslužiti u provedbi određenih ideja, odnosno ideologija, ali i ideje mogu određenim skupinama pripomoći u ostvarivanju vlastitih ciljeva/interesa. Djeluje i sa razine institucija i sa razine pojedinca. Sve što je društveno definirano i što kao takvo postoji odraz je i nastojanje samog čovjeka ili zajednice da stvori smisleno okruženje ali i moguću hijerarhiju. No krajnju riječ i konačne odluke u današnjem vremenu donosi država i o njoj ovisi razvoj, kulturno ozračje i opća dobrobit društvene zajednice.

Tijekom 80-ih godina 20. stoljeća pojavljuje se novi muzeološki pravac usmjeren prema proučavanju reprezentacije unutar muzeja gdje se ujedno i očituje društvena moć. Muzej se promatra kao prostor unutar kojeg moć postaje vidljiva i putem koje se prezentira. Društvena moć se očituje kroz različite vanjske utjecaje, a posebice utjecaja politike, znanosti i tržišta na muzeje i njihov odabir znanja. Muzej može biti i odraz društvena moć pojedinih skupina ali može i održavati određena vjerovanja, potkrijepljenih znanstvenim dokazima kao što je muzejski materijal što pridonosi održavanju određene kulturne imaginacije. Muzej se ističe kao predstavnik visoke kulture koja je s vremenom poprimila i obilježja popularne kulture, a glavna promjena se dogodilo u pogledu reprezentacije muzejskog sadržaja i u pogledu komunikacije sa publikom. Osim predstavljanja autoritativnog znanja prezentiranog kroz muzejske materijale, važnim postaje i priča i način interakcije muzeja i muzejskog predmeta sa posjetiteljima. O tome što će se isticati kao ono važno ovisi o brojnim utjecajima, a neki od njih su politički, društveni, povijesni, ideološki, znanstveni, stručni, tržišni, tehnološki i drugi utjecaji koji određuju muzejsko usmjerenje, odnosno cilj muzejskog rada. Zavičajni muzej Stjepana Grubera je lokalni muzej usmjeren na očuvanje običaja, vjerovanja i povijesnosti i ima značajnu ulogu u oblikovanje identiteta zajednice u kojoj je smješten. Rad spomenutog muzeja je oblikovan državnim, gradskim i društvenim utjecajima te sukladno tome, njeguje nacionalni identitet, pripadnost određenom gradu i kulturnom ozračju.

9. LITERATURA

1. Antoš, Z. (2010) Europski etnografski muzeji i globalizacija. *Muzeologija* (47), 5 – 205. Dostupna u: Hrčak [pristup: 05.08.2019]
2. Bennett, T. (1988) The exhibitionary complex. *New formation* (4), str. 73 - 102
3. Batina, K. (2009) Kulturalni studiji i njihov prilog razumijevanju ubrzanog rasta muzeja. *Etnološka istraživanja* (14), str. 253 – 266. Dostupna u: Hrčak [pristup: 26.08.2019]
4. Babić, D. (2009) O muzeologiji, novoj muzeologiji i znanosti o baštini. U: Vujić, Ž., Špikić, M., ur., Ivi Maroeviću baštinici u spomenu. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, str. 43 - 60.
5. Dogan, N. Šola, I. (2014) Razmeđa religije i kulture. Osijek: Odjel za kulturologiju
6. Glas Slavonije. URL:<http://www.glas-slavonije.hr/401813/4/U-nedjelju-Kod-konjarskih-vatri> [pristup:05.08.2020]
7. Glas Hrvatske. URL:<https://glashrvatske.hrt.hr/hr/dozivi/krajevi/od-zupanje-dovucedola-river-jazz-festival/> [pristup:10.08.2020]
8. Hrvatska enciklopedija. URL:www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=34552 [pristup:03.09.2019]
9. Hrvatska enciklopedija. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41444> [pristup:24.06.2020]
10. Kalanj, R. (2010) Ideologija, utopija, moć. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk
11. Lukić, D. (2010) Kazalište u svom okruženju 1 – kazališni identitet. Zagreb: Leykam – International
12. Lawson, G. (2006) A conversation with Michael Mann. *Millennium: journal of international studies* 34 (2), str. 477 – 485
13. Miklošević, Ž. (2014) Muzej kao multimodalni komunikacijski sustav. Doktorski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu
14. Macdonald, S. (2014) Vodič kroz muzejske studije. Beograd: Clio
15. Maroević, I. (1999) Izazovi etnografskih muzeja i muzeja socijalne povijesti u osvjetljenju trećeg milenija. *Socijalna ekologija* 8 (1-2), str. 57 – 66. Dostupna u: Hrčak [pristup: 09.08.2019]

16. Mixer. URL:<https://mixer.hr/najavljujemo-drugi-river-jazz-festival-croatia-u-zupanji/> [pristup:10.08.2020]
17. Peternai Andrić, K. Varga, D. (2011) Utjecaj znanja i moći pojedinca na tvorbu društvene zajednice, ili *Zaselak* kroz Foucaulta. U: Lukić, M., Sabljčić, J., ur., Između dviju domovina: Zbornik Milorada Nikčevića. Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku, str. 369 - 381
18. Peić Čaldarević, D. (2000) Uloga Hrvatskog narodnog muzeja u procesu nacionalne integracije (1835 – 1918). *Muzeologija* (37), str. 106 – 119. Dostupna u: Hrčak [pristup: 15.08.2019]
19. QtouR. URL:https://qtour.org/kod-konjarskih-vatri/?fbclid=IwAR2x5XJTXrMQwH678bbyFXAXYk60IV2zb-Z3MZ2hcjJoZEExkOw_ywYjZG0 [pristup:05.08.2020]
20. Stančić, N. (2002) Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću. Zagreb: Barbat
21. Stanić, S. Pandžić, J. (2012) Prostor u djelu Michaela Foucaulta. *Socijalna ekologija* 21 (2), str. 225 – 245. Dostupno u: Hrčak [pristup: 24.06.2020]
22. Šola, T. (2000) Prilog reformi nacionalnih muzeja ili pledoaje za Hrvatski nacionalni muzej. *Muzeologija* (37), str. 120 – 128. Dostupna u: Hrčak [pristup: 20.08.2019]
23. Službena stranica Zavičajnog Muzeja Stjepan Grubera. URL: <https://muzej-zupanja.hr/index.php/ct-menu1-item2/povijest-muzeja> [pristup:12.08.2020]
24. Službena stranica Zavičajnog Muzeja Stjepan Grubera. URL: https://www.mdc.hr/files/pdf/Izvjesca/2018/Zavi%C4%8Dajni-muzej-Stjepana-Grubera-2018_mdc.pdf [pristup:14.09.2020]
25. Williams, R. (2006) Analiza kulture. Politika teorije, zbornik rasprava iz kulturalnih studija. Zagreb: Disput
26. Zakon o muzejima. (NN 110/2015) URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_10_110_2121.html [pristup: 04.09.2020]

PRILOZI

1. Pitanja iz upitnika:

Koja je najvažnija uloga muzeja; odnosno, koji je krajnji cilj muzejskog rada Zavičajnog muzeja Stjepana Grubera?

Koje su se najvažnije promjene dogodile u muzejskom poslovanju i postavu sa prelaskom iz jednog oblika kulturnog i političkog uređenja (Jugoslavija) u drugo (Republika Hrvatska)?

Utječe li muzej na oblikovanje kulture i identiteta zajednice i na koji način?

Je li Muzej, od vremena nastanka do danas, bio podvrgnut određenim cenzurama muzejskog postava, odnosno zabrani izlaganja određenih predmeta i iznošenja određenih informacija?

Ostvaruje li Muzej suradnju sa drugim muzejima, udrugama, skupinama i koji su razlozi ostvarivanja određenih suradnji?

Koja je glavna misao vodilja u odabiru muzejskog postava i izložbi?

S kojim problemima se najviše susrećete u muzejskom poslovanju?